

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

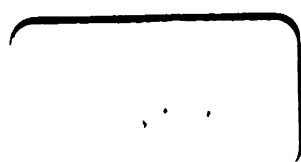
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

305L
d. 23

3.152. 1. 23.

ERMENRICI EPISTOLA

AD

GRIMOLDVM ARCHICAPPELLANVM

EX

CODICE SANCTI GALLI MEMBRANACEO

265 P. 3—91

EDIDIT

ERNESTVS DUEMMLER.

HALIS SAXONVM.

SVMPTEBVS ORPHANOTROPHEI.

MDCCLXXIII.

ERMENRICI EPISTOLA

AD

GRIMOLDVM ARCHICAPELLANVM

EX

CODICE SANCTI GALLI MEMBRANACEO

265 P. 3—91

EDIDIT

ERNESTVS DUEMMLER.

HALIS SAXONVM

1873.

Grammaticae studium monachos pernoscere feruens,
Hoc libro egregio adhibuisse potes.

**ORDITVR EPISTOLA ERMENRICI (EPISCOPI)
AD DOMNVM GRIMOLDVM ABBATEM ET ARCHICAPELLANVM.**

Diu sane mihi pertractanti, preceptorum doctissime, quo primo exordium adipiscende dilectae amicitiae uestrae caperem, inter multa animo opposita occurrerunt mihi duo magna luminaria: luminare maius, quo inluminamur, ut diligatur deus, et luminare minus, unde proximus. Ad quae praecepta cetera omnia coherent, ueluti etiam nomini et uerbo, in quibus personam tenemus et actum, ceterae partes omnes iunctim appendent. Cum enim non ignorem, te tam in poemate quam in omni arte priorum adprime catum, intantum, ut interdum comico coturno, aliquando uero ueste septemplici, quam sophia sibi suis manibus texuerat,¹ indutus mirifice procedis. Præter haec etiam geminis omnium uirtutum adornatus, humilitate precipuus, iustitia temperatus, fortitudine strenuus, prudentia cautus, temperantia modestus, zelo dei feruidus, patientia lenissimus, in aduersis letissimus, in prosperis humillimus pares. Et non inmerito his uirtutum alis ceteros præcellis, qui a primo aetatis flosculo inter aulicos beatorum augustorum mores decentissimos enutritus es. Tam dogma totius discipline, quam normam recte uiuendi ab eis didicisti, qui in omni imperio cum deo summi fuere. Sed et hactenus riuo iucundissimo ac in omni uirtutum stemate præfulgido ex primoribus fontibus totius Europae emananti coheres, Hludouico scilicet dilectissimo regi nostro, qui licet angustiori limite terrarum, uirtute tamen uincit Herculem Centauros domitantem et agilitate Ulixem.² Interroga Sclauos in gyro et non miraris epytoma meum. Habemus denique nos ipsius alumni pauperuli in eodem riuo maiores copias Scythico Tanay formasque ipsas Nylo præferentes. Ei gratias referimus, qui nobis tam limpidum atque salubrem totius boni fontem concessit, unde cuncta pacifica et utilia semper haurimus, haustumque ipse omnibus ad se properantibus indeficiens præbet, et cupit hauriri. Sed eheu idem ipse tam habilis fons, ne late flueret, quam sepe machinamentis quorundam tum priuatorum, tum etiam ethnicorum seu externorum hominum dispendio obstruitur, heremus prodit ac bestiæ loquuntur. Donec restagnatus in sese, et non sine periculo sui, patientissime se exedebat, deoque eum protegente armis rem publicam defendebat. In cuius etiam laribus tu ipse ueluti fidelis Iolla conuersatus, latusque dextrum obseruans, nosti melius quam incomparabilis sit eius pietas uirtus et ingenium aliarum gentium regibus. Quippe qui in deo solo potentiam possidet, et copia diuitiarum eius est sapientiae decus; quique aliis sophia, ut dictum est, impar, auo tantum par te censore iudicatur, quatinus eo superstite habeas, unde ingenium

¹ Boetii Philosophiae consolat. I c. 1: 'Vestes erant tenuissimis filis... perfectae quas.. suis manibus ipsa texuerat.' ² Cf. Boetii Phil. consol. IV c. 7 v. 8—14.

grandæuo iam senio fessum exacuas et ceu Karolum optimum¹ pre oculis habens nil sit uel quod doleas uel pertimescas. Sed hæc latius alias.

Ceterum, mi carissime didasculæ, ne me longius ab incoepta uia egressum obiurges, redeo demum ad id, quo omnes uirtutes spectant: hoc est, ut² primo diligamus deum et dominum nostrum ex toto corde et ex tota anima et ex tota mente. Qui est æterna pulchritudo, æterna dulcedo, æterna suauitas, æterna flagrantia, æterna incunditas, perpetuus honor, indeficiens felicitas. Deim diligamus proximos nostros tamquam nos ipsos. Et sic ceteras uirtutes per comas teneamus, istis duobus mandatis rite completis. Et quia neuter sine altero diligitur, id est nec deus sine proximo nec proximus sine deo, consequens est ut teneat anima ordinem suum: scilicet ut diligat totis uiribus quod superius est, hoc est deum, et regat quod inferius est, id est corpus, et animas socias dilectione nutriet et foueat. Hisque duabus dilectionis pennis subleuata et in quadriga quattuor principalium uirtutum composita ad caelum usque enolare possit corpore exuta feliciū anima. De qua etiam multi multa sensere, sed tacito errore fidelem inquisitionem tangendam censeo, quid sit inter animam et spiritum.

Dicunt enim doctores fidei, quod anima ipsa uita sit hominis prestans sensum motumque corpori; spiritum uero esse quandam potentiam rationalem, pro qua lege naturæ prestare uideatur pecoribus aliisque animalibus. Nam certissime spiritum esse animam euangelista testatur, qui animam, quam Christus in carne suscepit, spiritum nominauit. Dicit enim ipse in passione sua:³ 'Potestatem habeo ponendi animam meam'; quam sine dubio tunc deposuit, quando in cruce inclinato capite tradidit spiritum. Omnis enim anima spiritus esse potest, non tamen omnis spiritus anima. Nam et ipse dominus spiritus est et tamen anima non est. Angeli quoque siue uirtutes spiritus sunt, animæ tamen non sunt. Ipsam autem animam alii ignem, alii sanguinem esse dixerunt; alii corpoream nec habere ullam figuram. Nonnulli quoque eandem diuinæ naturæ esse partem impia temeritate crediderunt. Nos uero eandem non ignem uel sanguinem, sed incorpoream dicimus, passibilem et mutabilem, carentem pondere figura siue calore. Nec credimus partem, sed creaturam esse dei, nec de substantia dei uel de qualibet subiacenti elementorum materia, sed ex nihilo esse creatam, et homini datam. Nam, ut quidam dicit, si eam deus de semet ipso fecisset, nequaquam uitiosa uel mutabilis uel misera fuisset. Item si ex elementis esset uisibilibus facta, haberet utique ex terra soliditatem, uel ex aqua humorem, uel flatum ex aere, uel calorem ex igne. Sed quæ his omnibus caret, apparet eam inde non esse, quæ cum illis nil probatur commune habere. Unde prae a quibusdam creditur esse corporea, cum ad dei imaginem legitur facta, non quod incommutabilis esset, ut deus, sed ut esset incorporea, ut deus. Huius autem partem nonnulli ueterum esse dixerunt rationabile irascibile concupiscibile. Rationem enim habet, per quam inuisibilia concupiscit, inter bonum malumque discernit. Iram habet, per quam impetus uarios irarum comprimit et emendat. Concupiscentiam habet, per quam concupiscentias carnis uincit ac spiritali uirtute concupiscit. Cuius domicilium quidam in

¹ Carolum Magnum. ² ut primo — enolare ex Albini De arte rhetor. dialogi c. 4; (Rhetores latini min. ed. Halm p. 550). ³ Ioh. 10, 18.

pectore esse uoluerunt, quidam uero in capitis arce eam habitare dixerunt, sicut in caelo rectorem. Alii nullum ei certum locum diffiniunt, sed per omnes artus eam infusam discurrere dicunt. Quae cum una res sit, tamen pro efficiendis causarum diuersa nomina sortitur.¹ Nam et memoria ac mens dicitur, unde et innemores amentes dicuntur. Dum ergo uiuificat corpus, anima est; dum uult, animus est; dum intellegit, mens est; dum consentit, uoluntas est; dum recolit, memoria est; dum rectum iudicat uel discernit, ratio est; dum contemplatur, spiritus est; dum aliquid sentit, sensus est. Proinde animus sensus dicitur pro his quae sentit, unde et sententia nomen accepit. Scimus denique, quod homo ex duabus substantiis constat, anima uidelicet et corpore. Animalium uero animae non sunt substantiuae, sed cum carne ipsa carnis uiuacitate nascuntur et cum carnis morte finiuntur et moriuntur; et ideo nec ratione reguntur, sicut Plato et Alexander putant, sed ad omnia naturae incitamenta ducuntur. Unde psalmista prohibet dicens: 'Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.'² Anima uero hominis cum ratione sua et cum sensibus suis substantialiter mouet substantiam corporis et ex quo intrat in corpus paruuli, eget ut cum toto corpore in baptismo de originali peccato redimatur. Sin uero absque salutifero lauacro hinc migrauerit, corpus quidem in futuro percipiet, sed cum eo ulterius iusto dei iudicio erit in supplicio. Simul et hoc sciendum, quod non est tertius in substantia hominis spiritus, ut Didimus contendit, sed spiritus animae pro spiritali natura, uel pro eo quod spiret in corpore, spiritus appellatur. Anima uero ex eo, quod ad uiuendum animet corpus, uocatur. Tertium uero spiritum ab apostolo orante introductum spiritus sancti gratiam intellegimus. Ipse enim orat pro nobis,³ ut spiritus et anima et corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur. Scilicet ut gratia spiritus sancti perseueret nobiscum, ne nostro iudicio aut minuatur in nobis aut fugatur a nobis, quia spiritus sanctus effugiet fictum nec habitat in corpore subdito peccatis.⁴ Sed haec nunc dicta sufficiant de anima.

Ac ne me reputes te in omni scientia perfectum ceu nouellum quendam uelle docere, cum sciam te omnia nosse, qui pene nullum angulum scripturarum dimisisti, quem piscatum non habeas. Quin potius haec idcirco de animae statu uel substantia tam late protuli, ut sciant legentes qui se deum diligere profitentur, quod ita eum diligere debent, ueluti tu diligis: ex tota uidelicet anima, id est cum ratione, et cum omnibus sensibus suis, fide firma, spe certa, caritate perfecta, credens in eum, sperans in eum, diligens eum a quo omnia, in quo omnia, et per quem omnia sunt bona atque permanentia. Ob cuius amorem licet habitu hereas, animo tamen spernis praesens seculum cupiens dissolui et cum Christo esse.⁵ Terrena atque temporalia magis agens ex debito quam ex intentione, misericordiae operibus deditus, hospitalitate precipuus, dei seruitio intentus omne quod ad cultum uel ad religionem diuinae pietatis pertinet, quod Greci theosebiam uocant,⁶ summo-pere colis. Sacerdotes Christi diligis, uasque sacrarum aedium restauras, monasteria uisitas, ac uisitata paterno affectu disponis, et equanimiter si qua sunt in eis anomala dirigis atque ad statum aequitatis perducis. Et propter quem uel propter quid haec

¹ Cf. Alcuini librum de animae ratione c. 11 (Opp. ed. Frobenius II, 149). ² Ps. 31, 2. ³ 1 Thess. 5, 23.
⁴ Sap. 1, 4. 5. ⁵ Phil. 1, 23. ⁶ Cf. Albini De arte rhetor. dialog. c. 46 p. 550.

agis? nisi propter deum quem diligis, et propter proximum quem ita diligis, ut te ipsum, ac interdum plus quam te ipsum. Nonne cum cibum uel uestem tibi subtrahis et indigenti tribuis, indigentem proximum plus quam te ipsum colis? Et ut tibi pernota incutiam. Ecce pro inuictissimo rege nostro post deum tamquam pro capite nostro eiusque clarissima laterali costa atque pro tota simul prole inde procedente quantis precibus incumbis? quantasque uigilias pateris? quot itinera conficis? quantaque hinc et inde in commune uulgus expendis? ambulas, curris, in montibus reptans, in fluminibus natans, siluas pertransis, et uolitas in campis. Nec est in his labor diligentis animo, quia labor parit patientiam, patientia tolerantiam, tolerantia assiduitatem, assiduitas autem adducit caritatem. Qua perfecta seruire iubemur inuicem, apostolo dicente:¹ 'Omnia uestra cum caritate fiant.' Quod si cum uinculo pacis iussi sumus mutuo seruire, quanto magis totis uiribus debemus regibus nostris atque principibus deuotissime famulari. Eodem egregio doctore precipiente:² 'Reddite, inquit, omnibus debita; cui tributum tributum, cui uectigal uectigal, cui honorem honorem', et statim infert:³ 'Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis.'

Questio est, quia iubet reddere omnibus debita et nemini debere, nisi amorem. Sed in hoc soluitur, ut omnibus magis ex debito seruiamus dilectionis, quam ex debito timoris, ut non quasi coacti, sed spontanea uoluntate seruiamus deo et omni corpori Christi. Quatinus et ipsi susceptores seruitii nostri ex impensa caritate incipiant nos magis amare, quam ex debito stringere; ac sic de bono debito timoris peruenitur ad melius debitum dilectionis. Dicit enim Christus suis tunc et nunc suis:⁴ 'Haec mando uobis, ut diligatis inuicem', et statim addit: 'sicut dilexi uos.' Ut scilicet tam puro amore se mutuo omnes christiani diligant, sicuti ipse suos dilexit, et amicos diligant in deo et inimicos propter deum. Et haec est uera caritas, quae inimicos per uerbum predicationis conuertit a malitia sua eosque cibando incitat ad amorem fraternum. Sicuti Christus sustinuit diu Saulum, ut faceret Paulum. Tolerandi sunt etiam inimici, usque quo conuerti uolunt, sin autem, pro eis tamen orandum est. Ut Christus ait:⁵ 'Orate pro persequentibus et calumniantibus uos, ut sitis filii patris uestri qui in caelis est.' Et in cruce positus:⁶ 'Pater, ait, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt.' Multi enim tolerandi sunt, omnes tamen cauendi, quia raro aut uix uipera sine ueneno repperitur, et non nocens serpens. Portat tamen arca Noe sub figura ecclesiae et mitia et nenenata animalia. Et discus ille Petro antemissus de caelo id innuit, ut nullus peccator ex omni genere hominum abiciendus sit, si reuerti uoluerit ad deum cum fructu digno poenitentiae, quin ferro uerbi dei mactentur in eo uitia et conteratur contritione humilitatis, ut sit cibus dei et pascatur ipse cibo dei ac fiat membrum eius. De talibus etiam orat ecclesia, ut cito conuertantur dicens:⁷ 'Erubescant et conturbentur omnes inimici, conuertantur et erubescant ualde uelociter.' Optat enim, ut peruersi quique, qui honorum inimici sunt, non solum in occulto sed etiam in manifesto, et suarum animarum maximi seductores — quia omnis qui diligit iniquitatem odit animam suam, — erubescant tales fieri quales sunt, et conuertantur a uia sua prana et

¹ 1 Cor. 16, 14.² Rom. 13, 7.³ Rom. 13, 8.⁴ Joh. 15, 17.⁵ Matth. 5, 44.⁶ Luc. 23, 34.⁷ Ps. 6, 11.

ab iniquitate, quae est in manibus eorum, et conuertantur ad deum et ad unitatem sanctae caritatis. Ac erubescant ualde uelociter, id est ante mortem subitanam studeant emendare quicquid uoluntarie uel ignoranter deliquere. Utinam nero omnes, qui hunc uersum sedulo audiunt uel cantant, mysticam uocem operibus implessent. Sed non omnium est fides. Egrediuntur enim ab ecclesia ueluti coruus ex area, de qualibus et Iohannes apostolus loquitur dicens:¹ 'Ex nobis exierunt et non erant ex nobis.' Et quaestio est, quomodo ex nobis et non ex nobis. Sed addit:² 'Quod si essent ex nobis, permansissent utique nobiscum.' Trahit tamen sagena fortis omnes tales usque quo peruenitur ad litus, et tunc in fine separabuntur impii a iustis. Interim autem gemit triticum inter paleas et lolium suffocat frumentum male olens et saporem amarum prestans. Sed quidam illorum persuadendi sunt blandimentis, quidam durius increpandi, quia et equis lasciuioribus calces damus; quibus sepius cruentati initiores fiant, et boues orbitantes stimulo ad uiam reducimus. Quosdam uero ita ad tempus abicere debemus, ut tamen post poenitentiam sint reuocandi. Quidam uero penitus a communione abscidendi, ne una ouis morbida totum gregem contaminet. De qualibus et dominus in euangelio dicit:³ 'Nolite sanctum dare canibus neque margaritas euangelicas mittite ante porcos, ne forte conuersi conculcent uos.' Sed necesse est adpropinquante atque imminente mundi termino, ut surgant pseudoprophetae et pseudoapostoli⁴ et sint criminatores ac proditores, proterui, scelesti, sine honore ac reuerentia, ueluti canes uitam proborum dilacerantes, uacantes ebrietatibus et comessionibus, et detractionibus implentes mundum. Nec eis est requies, nisi quando criminantur uel susurrant, pro nihilo habentes quod dominus uetat per prophetam dicens:⁵ 'Ne sis criminator et susurro in populis.' Talibus etiam ex omni ueritate resistendum est. Et quia tam inter monachos, quam etiam inter canonicos et laicos tales diabolus suscitare non cessat, orandum est, ut in omni genere hominum deus omnipotens suos protegere atque conseruare dignetur. Amen.

Oportuit namque nnum quemque sui et non alieni oneris esse prouisorum, quia unusquisque per se rationem reddet deo. Atque utinam omnis homo sic dilexisset animam suam, quomodo diligit corpus suum. Corpus autem quando esurit, querit cibum, quando sitit, querit potum, quando nudum est, quaerit uestem, quando laborat, querit requiem, quando dormitat, querit somnum: sic et anima de istis spiritalis substantiae cibis satiare se debet. Quia cibus animae est eloquium dei, potus eius oratio uel sapientia, uestes eius fides et operatio in Christo, requies eius ueritas, dormitatio eius humilitas, quae ducit hominem ad perfectam requiem. Sed ne diu fatigeris, pater, in ambagibus locutionis huius, neque me pro cycada nunquam silenti abhorreas, scito, quod hactenus os meum in id ad quod tendam non aperui, sed fixis labris, qualis quantusque in dilectione dei et proximi sis uel in re publica omnia omnibus factus, breuiter dixi. Et quia mandatum nouum est, ut etiam inimicus diligatur, propter deum et de hoc haustum dedi. Neque me in hoc genere amoris crudelem putes, quia nos omnes generaliter miserandi sumus et ut nostri misereatur, uolumus summoque nisu postulamus. Et quia, prout indu-

¹ 1 Ioh. 2, 19.² 1 Ioh. 2, 19.³ Matth. 7, 6.⁴ Matth. 24, 24; 2 Tim. 3, 4.⁵ Levit. 19 16.

stria uestra nouit, quanto uicinior est finis mundi, tanto fragiliores sumus. Et ob hoc etiam maiore cura prouisorum indigemus, infundentium oleum scilicet ac uinum euuangelicum: oleum, quo uulnera foneantur et uinum, quo putrida mordeantur. Nemo tamen in hac fragili carne positus de uenia desperandus: tantum conuertatur et uiuat.

Hinc iam etiam, doctorum amabilissime, quia te ocellis creuimus scuto fidei indutum, galeaque spei firmissima cristatum, summae etiam lorica caritatis hamatum, mucronem uerbi dei bicipitem præ manibus tenentem, conglutinauimus tibi pennas dilectionis dei et proximi ad utrumque latus bene subnixas, quibus optime subuectus polotenus euolare possis. Atque ut leuius isses, quadrigis te imposuimus, quarum nomina sunt: prudentia, iustitia, fortitudo, et temperantia. Quae, ne facile a se inuicem sequestrari ualeant, quatuor rotis euuangeliorum firmissimis compactæ feruntur. Sed ut cautius iungantur, quia uia illa nimis arcta est quae ducit ad uitam, et ductor ipsius Christus, ad philosophiam ceu ad sanctissimam matrem omnium uirtutum currendum est, indeque accipiendum, quales sint ipsæ III principales iam dictae uirtutes, quibus sic ueheris, ut quondam Helias igneo curru ad caelum. Et ut dialecticam breuiter tangam ceu philosophiae dexteram mannam. Porro sapientiam¹ ueteres philosophiam uocauerunt, id est omnium rerum diuinarum atque humanarum scientiam. Huius etiam sapientiae III partes esse confirmantes: physicam, aethycam, logycam. Physis namque dicitur natura, et physica naturalis, quae de natura omnium rerum et contemplatione disputat. Aethys grece dicitur mos latine, et aethyca moralis, quae in actione et in causa recte uiuendi uersatur. Logys grece latine ratio, logyca etiam rationalis dicitur, quae ad discernendum uerum a falsis disponitur. Item physica diuiditur in arithmetica, astronomiam, astrologiam, mechanitiam, medicinam, geometricam, musicam. Arithmetica est numerorum scientia. Astronomia est lex astrorum, qua oriuntur et occidunt astra. Astrologia est astrorum ratio et natura ac potestas caelique conuersio. Mechanitia est peritia fabricae artis in metallis et lignis atque in lapidibus. Medicina est scientia curationum ad temperamentum et salutem corporum inuenta. Geometrica est disciplina mensurandi spatia et magnitudines corporum seu locorum habens diuersorum. Musica est diuisio sonorum et uocum uarietas et modulatio canendi. Item logyca diuiditur in dialecticam et rethoricam. Dialectica est disputatio acuta uerum distinguens a falso. Rhetorica est disciplina ad persuadendum queque idonea. Diuiditur etiam dialectica in ysagogas, in cathogorias, in topycas, in periermenias, in diffinitiones. Isagoge sunt introductiones et sunt species earum V. Cathogoriae sunt predica-menta, quae in X uerbis constant. Topyca sunt loca seu sedes argumentorum, et sunt numero XVI. Periermeniae sunt interpretationes specierum orationis, et sunt numero VII. Diffinitiones sunt circumpositiones sensuum et sunt XV. Item aethica diuiditur in prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam. Prudentia autem in agnitionem ueritatis inducit hominem. Iustitia dilectionem dei et proximi seruat. Fortitudo uincit aduersa mortemque contempnit. Temperantia uitiosas uoluptates reprimit, et omnia moderatur. Hae sunt III uirtutes principales, quae mores ornant, merita prebent, diabolum uincunt,

¹ sapientiam — modum imponit ex appendice ad Albini dialogum de rethor. et virtut. (Aleinii opp. ed. Frobenius II, 331—333).

caelum aperiant. Prima intellegit, secunda diligit, tertia proelianti uictoriam dat, quarta modum imponit.

Ecce quadrigarum tuarum species coram posita est, in quibus te gloriose equitantem miramur. Nam prudenter omnia sapis, iuste etiam deum proximumque diligis, fortiter aduersa seu prospera uincis, temperanter per cuncta uersaris. Nec inmerito hoc insigne uirtutum cum accidentiis suis possides, cuius redam sophia ipsa officio aurigae sedulo regit, et Christus sua gratia ducit. Ac utinam sub axe huius cubans lycisca forem, colligerem uel micas inde cadentes, uel si furem sentirem, statim muttirem. Et quia breuiter propalaui, qualiter logyca summa pars sophiae diuisa sit in dialecticam et rethoricam, de argumentis sophisticis harum artium nunc dicendum minime ratum duxi. Sed neque de propositione earum, assumptione, conclusione tripartita et quinquepartita, uel qualiter supradictae IIII uirtutes sint in meditullio positae, habentes hinc et inde oppugnantia uitia.¹ Ueluti prudentiam oppugnat ex una parte uersutia, ex altera uero ebitudo; cui tamen accidunt intellegentia, memoria, et prouidentia. Iustitiam, quae diuiditur in duo, in naturalem et consuetudinariam, oppugnat seueritas et adolatio. Naturali accidunt religio, pietas, gratia, uindicatio, obseruantia, ueritas; consuetudinariae autem accidunt pactum, par, iudicatura lex. Fortitudinem namque oppugnat audacia et timiditas; cui accidunt fiducia, magnificentia, patientia, perseuerantia. Temperantiam autem oppugnat libido et insensibilitas; cui accidunt continentia, clementia, modestia.

Haec sane omnia et caetera innumerabilia, quae abyssus supradictarum artium in se continet, tuae sapientiae rimanda dimitto. De quibus tamen aliquantisper enucleatius domino regi quaedam colligere cogitavi et inter alia ludi nostri dicta ceu quoddam coraulium dare; si scissem et in hoc uestrum uelle. Sunt etenim, prout nostis, in ipsis disputationibus multa ad dinoscendum pernecessaria sapienter uiuere cupienti. Et unum de multis in medium proferam. Est² enim rhetorica dicta apo tu rhetoreon, id est a copia locutionis. Cuius partes sunt hae: inuentio, disputatio, elocutio, memoria, pronuntiatio. Primum est inuenire quod dicas, deinde quod inueneris disponere. Tum quod exposueris uerbis explicare, quarto quod inueneris et disposueris et oratione uestieris, memoria comprehendere. Ultimum ac summum quod in memoria comprehenderis pronuntiare. Quae tamen omnia in tribus generibus uersantur: demonstratio scilicet, deliberatio, et iudiciali. Demonstratiuum genus est quod tribuitur in alicuius certae personae laudem uel uituperationem. Ut in genesi de Abel et Cain legitur: 'Respexit dominus ad Abel et ad munera eius, ad Cain autem et ad munera illius non respexit.' Deliberatiuum est in suasionem et dissuasionem, ut in regum legitur, quomodo Achitofel suasit Dauid citius perdere et quomodo Chusai dissuasit consilium eius ut regem saluaret. Iudiciale est accusatio et defensio. Ut in actibus apostolorum, quomodo Iudei cum Tertullo quodam oratore accusabant Paulum apud Felicem praesidem et quomodo Paulus se defendebat apud eundem praesidem. Nam in iudiciis sepius quid aequum sit queritur. In demonstratione quid honestum sit intellegitur, in deliberatione quid honestum et utile sit iudicatur.

¹ Cf. Alcinui libr. de dialectica c. 11 (ed. Frobenius II, 343).
rhetor. dialogo c. 3—5, p. 526 ed. Halm.

² Est — sit iudicatur ex Albin de arte

Sunt¹ preterea in hac arte multae argumentationes, quae per inductionem uel rati-
tinationem demonstrantur. Inter quas est oratio inductio dicta, quae per certas re-
quaedam incerta probat, ac nolentem ducit in assentionem. Uerbi gratia: Philosophus
quidam cum Xenofonte quodam et eius uxore iniiit disputationem; et primum cum uxo-
sermonem instituit. 'Dic mihi quaeso, Xenofontis uxor, si uicina tua melius habet
aurum quam tu habes, utrum illud an tuum mauis?' 'illud' inquit. 'Quid si uestem et
ceterum ornatum muliebri pretii maioris habeat, quam tu habes, tuumne an illius mauis?'
Respondit: 'illius uero.' 'Age, inquit, quid si uirum meliorem habeat quam tu habes,
utrumne tuum uirum mauis an illius?' Hic mulier erubuit. Philosophus uero sermonem
cum Xenofonte instituit. 'Quaeso te, inquit, Xenofons, si uicinus tuus equum meliorem
habet quam tu habes, tuumne equum mauis an illius?' 'Illius', inquit. 'Quid si fundum
meliorem habeat quam tu habes, utrumne talem fundum habere mauis?' 'illum, inquit,
meliorem.' 'Quid si uxorem meliorem habeat quam tu habes, utrum mauis?' Atque hic
Xenofons quoque ipse tacuit. Postea philosophus 'quoniam uterque, inquit, uestrum
mihi solum non respondit, quod ego solum audire uolueram, egomet dicam quid uterque
cogitet. Nam et tu mulier optimum uirum uis habere et tu Xenofons uxorem habere
lectissimam maxime uis. Quare, nisi hoc perfeceritis, ut neque uir melior neque femina
lectior sit in terris, profecto semper id quod optimum esse putabitis maxime requiritis.
Cernis pater, qualiter hic rebus non dubiis dubia probauit propter similitudinem inductionis
quod si quis separatim quereretur, forsitan non concederetur. Sed harum argumentationum
siluam interminabilem iam linquamus, licet tam utilitas quam auctoritas in eis magister
uario modo eniteatur. De his tamen alio tempore tractandum.

Nunc uero, quia ad calcem huius epistolae festino, lucum nominis seu uerbi parti-
tangere cupio, ac precipue in his uobiscum conferre, quae impari sensu uel accentu
multis proferuntur. Sed eorum opinione pretermittenda, qualiter a me haec eadem intel-
sint seu uisa, tibi coram expono tuoque examine corrigenda committo. Et quia harum
duarum principalium partium in primordio sermonis nostri mentionem nominatenus feci,
nunc lucidius quantulumcumque de his dicendum est: et primo quid sit nomen secundum
grammaticos. Nomen² est pars orationis, secundum Priscianum, qui Latinae eloquentiae
decus est,³ quae unicuique subiectorum corporum seu rerum communem uel propriam
qualitatem distribuit. Dicitur autem nomen uel a Greco, quod est 'noma' et adiecta
'onoma', dictum a tribuendo, quod 'nemein' dicunt, uel, ut alii, nomen quasi notamus
quod hoc notamus uniuscuiusque substantiae qualitatem. Et communem quidem corporum
qualitatem demonstrat, ut 'homo', propriam uero, ut 'Virgilius'; rerum autem communem
ut 'disciplina, ars', propriam, ut 'arithmetica Nicomachi', 'grammatica Aristarchi'. Haec
secundum philosophos de nominis diffinitione: nomen⁴ est uox significatiua secundum
placitum, sine tempore, difinitum aliquid significans in nominatiuo casu, cum est, aut de-

¹ Sunt — non concederetur ex Albin de arte rhetor. dialogo c. 29. 30, p. 540 ed. Halm.

Aristarchi ex Prisciani Institut. Grammat. II c. 22.

² Latinae eloquentiae decus.

³ Alcuini Grammatica (ed. Frobenius II, 281): Prisciani
⁴ nomen est — nullo modo pertinebunt maximam partem ex Alcuini Dialo-
c. 16 desumpta sunt (Alcuini opp. ed. Frobenius II, 350).

est, in obliquis casibus nil, cuius nulla pars est significatiua separata, ut 'Socrates'. Sed ut planius eius diffinitio intellegatur: nomen est uox significatiua, quia omne nomen aliquid significat, uisibile uel inuisibile, substantiale uel accidens. Sed substantiale et accidens ita. Omnis enim natura quae est, substantia dici potest, ut 'homo'. Atque igitur omni naturae preter dei solius aliquid accidit, ut homini in corpore color, in animo disciplina. Deo uero nil accidit: nec bonitas, nec iustitia, nec potestas, sed ipse est bonitas iustitia et omnipotentia, a quo est omne bonum, et in quo et per quem omne est iustum, et qui ubique omnia potest. Sic et de aliis uirtutibus sentiendum. Item nomen est secundum placitum, id est secundum compositionem singularum gentium. Nam res eadem in natura, sed in uariis gentibus uaria sortitur nomina, ut quod Greci 'krison', hoc Latini 'aurum' nominant. Quodque est sine tempore, quia nomen tempus non adtrahit, ut uerba faciunt. Diffinitum aliquid significans, quia omne nomen in nominatiuo casu cum uerbo substantiale 'sum' aliquid certum significat, in affirmatione uel negatione: ut 'homo sum, homo es, homo est'; 'arbor non sum, non es, non est'. In obliquis uero casibus nil certum significat, nisi additis aliis partibus ad plenam significationem: ut 'hominis istius est liber iste'; 'huic homini da hunc librum'; 'hunc hominem fac legere hunc librum'; 'ab hoc homine didici hunc librum'. Cuius etiam nominis nulla pars est significatiua separata, ut 'Socrates' trisyllabum est, separatis ergo syllabis so cra tes nihil significat. Sicut nec 'domus', si diuiditur in duas, et quamuis do uerbum sit et mus animal frugibus infestum sensum quidem proprium habeant, tamen ad domus significationem separata nullo modo pertinebunt.

Haec de diffinitione nominis dicta sufficiant. Nunc breuiter etiam et de aliis dicendum. Et primo de eo quod Donatus dicit:¹ 'Cum producta uocalis est uocali altera consequente communem syllabam facit', ut 'Medea, platea, eous, sophia'. Utriusque huius exemplum in hoc uersu:

'Sophia nota tuae menti et mens nota sophiae'.²

Sic 'illius, ipsius, istius' utrumque et correpta et producta in metris inueniuntur, in prosa uero semper haec produci oportet. Cum uero econtra correpta uocalis est, uocali altera sequente, non facit communem syllabam, ut 'aureus, aereus, aeneus' et reliqua. Item nomina, quae in penultimis naturaliter sunt longa, postquam in obliquis casibus additur quolibet liquida, permanent longa: ut 'saluber salubris', 'luguber lugubris'. Ut Ouidius³ in libro metamorphoseon:

'Phoebe saluber ades'.

Item ipse:⁴

'Denique luguber uultus numquamque uidendus'.

Sic etiam 'conmater conmatris', 'october octobris' et multa talia. Similiter natura longa ut 'cathegeta,' unde etiam 'cathedra' dicta est, the longa permanens. Ueluti quidam ait:

'Nostrae cathegeta terrae'.⁵

Sic 'podagra' a 'poda' greco. Item alia econtra, quae sunt breuia in nominatiuis, cor-

¹ Ars grammatica I p. 369 ed. Keil.

² Cf. Hagen Aneecdota Helvetica p. 174. 227.

³ Rem. am. v. 704.

⁴ Trist. I, 8, 23.

⁵ Hagen Aneecd. Helvet. p. 183.

repta permanent etiam in obliquis, ut 'compater compatris, alacer alacris, uolucer uolucris, coluber colubri, faretra, feretrum, latebra, lauacrum, uentilabrum, simulachrum, candelabrum, inlecebris, inuolucrum' ab inuoluendo dictum: et questio nodosa uel clausa inuolucrum dici potest et pannorum inuolutio. Haec omnia in prosa semper corripuntur, in metro uero sepe producuntur, sepe etiam corripuntur, quorum exempla ultro se offerunt. Item nomina, quae longa sunt apud Grecos naturaliter, apud nos interdum corripuntur,¹ ut 'Epyrus': py apud illos naturaliter longum est, sed e habet accentum. Sic 'baptismus, abyssus, anathema, butirum'. Haec quamuis in metro producuntur, in prosa tamen iuxta morem antiquorum corripuntur. Nec debemus nos moderni, quibus dat deus gratiam intellegendi, obesse priscorum uetustae auctoritati uel consuetudini. Illa uero nomina, quae habent primitiua greca, a quibus dirivantur, longa fiunt in penultimis, ut 'sophus sophia, philosophus philosophia, orthographus orthographia, agiographus agiographia, analogus analogia, machrologus machrologia, achirologus achirologia, perisologus perisologia, tautologia, prophetes prophetia'.² Quod tamen in metro utrumque³ tam correptum quam productum in penultima inuenitur. Item 'Helias' media producta dici oportet, quia 'he' deus et 'ia' dominus dicitur apud Ebreos.⁴ Similiter producuntur in prosa 'Hieremias, Ezechias, Sedechias, Malachias, Sophonias, Azarias, Ananias, Iechonias, Ozias, Iosias' et si omnia ex 'ia' hebreo composita producuntur in penultimis sine metro, licet producta se correpta inueniantur apud poetas. Correpta, ut est illud apud Iunencum: ⁵

'Zacharias uicibus cui templum cura tueri.'

Producta uero ut apud Aratorem: ⁶

'Aesaias Danihel similes quique ore prophetae.'

Et alibi: ⁷

'Haeliae meditatus iter non parua figura.'

Item Prudentius: ⁸

'Aesaias Hieremias simul ecce prophetae.'

Sed sciendum, quod haec poetica licentia non solum in nominibus, sed etiam in uerbis sepe corripit syllabam productam tam singularis numeri quam etiam pluralis. Scimus enim, quod in quarta coniugatione secunda persona indicatiui modi presentis temporis producit naturaliter, ut 'nescio nescis.' Sed corripitur atque producit ita in epitaphio filii Catonis Censorini dicentis: ⁹

'Quid tibi mors faciam, quae nulli parcere nosti.
Nescis laetitiam, nescis amare iocum'.

Item aliud uerbum in preterito perfecto pluralis numeri natura longum, sed poetice corripitur, ut apud Homerum in Iliade: ¹⁰

'Pertulerunt ex quo discordia pectora turmas.'

Et in Marone ¹¹ hoc sepe inuenies, ut: 'Steterunt ipsi.' Attamen apud modernos haec licentia raro uti oportet.

¹ Cf. de sequentibus Hagen Anecd. Helv. p. 176—177. ² Cf. Hagen Anecd. Helv. p. 173—174.
³ utraque cod. ⁴ Cf. Isidori Etymolog. VII c. 8, 4. ⁵ Hist. evangel. 1, 38. ⁶ De actibus apostol. 1, 25.
⁷ Act. apost. 1, 690. ⁸ Hunc versum non inueni. ⁹ Anthologia Latina ed. Riese n. 683. ¹⁰ H. E.
Iliados Epitome Lat. v. 7. ¹¹ Cf. Verg. Aen. 2, 774.

Hinc etiam, quia sic inproiise in uerbum principalem post nomen partem orationis prosilui, silendum est de nomine et de ista parte pauca tangenda. Et primum unde dictum sit uerbum: dictum est etiam a uerbere et boatu, id est ab ictu et sono. Et est eius diffinitio secundum grammaticos talis:¹ 'Uerbum est pars orationis cum temporibus et modis, sine casu, agendi uel patiendi significatiuum. Hac enim diffinitione omnia tam finita quam infinita uerba comprehenduntur. Et neutra enim quae absoluta dicuntur, et deponentia omni modo naturaliter uel in actu sunt uel in passione.' Haec secundum Priscianum. Ceterum apud philosophos talis est eiusdem partis diffinitio:² 'Uerbum est uox significatiua secundum placitum, cum tempore, definitum aliquid significans et accidens. Sed quomodo sit uox significatiua et secundum placitum ex supradicti nominis diffinitione potest intellegi. Quid uero sit diffinitum aliquid significans et accidens, ita sentiendum. Quia omne uerbum certam significat actionem uel³ passionem, ut 'uideo' uel 'uideor', et cuilibet substantiae illa actio uel passio solet accidere, ut puta homini uidere uel uideri. Ea uero quae dicuntur neutra non ideo sic uocantur, quod unam ex his non habeant significationem, sed quia uniformiter semper proferuntur, id est uel actum solum: ut 'manduco, curro', uel passionem, ut 'uapulo, ueneo' et reliqua.

Et ne longius in pelagus uerbi incedam, doceri a te cupio, unde 'peto petis' in preterito ii duplicato sibiletur, cuius tamen proprium est 'petiui'. Ut illud in regum:⁴ 'Numquid petiui filium meum a domino meo.' Et econtra in psalmis:⁵ 'Unam petii a domino, hanc requiram.' Cum uerba, quae naturaliter a sibili sono incipiunt, non id obseruent in preterito, ut puta 'sitio sitiui' uel 'sitiui'. Ut:⁶ 'si sitierit inimicus tuus, ciba illum.' Non autem ibi sibiletur illud ti, quamuis ab indicatio sic incipiat. Item 'degluttio degluttis' et 'futtio futtis' — quod est respuo, unde et futilis homo, qui nil celare potest et uasa futilia ab effundendo dicuntur⁷ — in preterito faciunt 'degluttini uel degluttii' sine sibilo et 'futtiui uel futtii' et reliqua. Cum et Priscianus nil inde huic sibilationi simillimum referat, sed⁸ per syncopam esse prolatum 'petii' pro 'petiui' et 'petisse' pro 'petuisse' uel uel ui ablato retinet priorem non sibilum sonum. Sicut et 'cupii' pro 'cupiui' et 'cupisse' pro 'cupuisse' ponitur. Item non multum post idem auctor de eodem 'peto' refert qualiter supinum faciat, ita:⁹ 'Petiui uero secundum analogiam in 'ui' terminantium preteritum 'petitum' facit penultima producta.' Unde et inde compositum 'appeto appetis appetiui uel appetii' supinum 'appetitum appetitu' et participium 'appetitus' facit, nomen uero 'appetitus' penultimam corripit. Ueluti a 'cupio cupiui uel cupii cupitum et cupitus' et cetera. Et quae consequens est ratio ut, quando dicimus: 'unam petii a domino' uel 'uitam petiui', tunc sibiletur media syllaba; quando uero dicimus: 'petiui Romam uel in montem', quod est de transitu, tunc non sibiletur. Quod si et in uno modo de transitione uel rogatione dici debet, dubitationem legentibus affert. Ut petiui Romam: utrum petamus nobis Romam dari, quod ille papa qui nunc ibi est minime consentit, uel Romam pergere, quod illius est non prohibere. Scio enim certissime, quod

¹ Uerbum — passione ex Prisciani Instit. VIII c. 1. ² Uerbum est — uapulo, ueneo ex Alberti Grammatica (Opp. ed. Frobenius II. 222) pauca mutatis. ³ uel e. ex. in et c. ⁴ Reg. 4. 28. ⁵ Ps. 20. 4. ⁶ Reg. 12. 27. ⁷ Sertus Pompei Festus ad r. c. futilis. p. 69 ed. Müller. ⁸ Institut. X c. 45. ⁹ I. X c. 45.

eos in hac ratione offendo, qui id ipsum longo usu seu ignoranter siue monstrantibus magistris ita zetizauere. Atque hactenus ita facere uelle minime dubito, et ne irascantur. do eis locum obiectionis. Primaque est eorum obiectio, quae et hic et in aliis multis locis commenta confirmantibus amminiculatur, quod grammatica constet ex ratione auctoritate et usu. Quae tria et nos iuxta modulum nostrum in omnibus libris sequimur. Et quia consuetudo cum ratione sepe uincit auctoritatem, probat hoc Donatus dicens: ¹ 'Meminerimus autem euphoniā plus interdum ualere, quam analogiam et regulas preceptorum.' Sicuti 'uulpes' propter euphoniā dicitur, cum tamen 'uolpes', eo quod sit uolubilis pedibus ² secundum regulam dici debuit, similiter 'uultus' non 'uoltus' a uoluntate ita uocatur. ³ Et 'ursus' ⁴ non 'orsus', eo quod ore pariat foetus, et 'mulier' non 'mollier' a mollicie dicta, ⁵ et multa alia his similia. Item auctoritas cum usu uincit rationem, ut in euuangelio Mathei: ⁶ 'Illud autem scitote, quia si sciret pater familias, qua hora fur ueniret, uigilaret utique et non sineret perfodiri domum suam,' cum 'perfodi' dici debeat secundum artem. Et in Luca euuangelista: ⁷ 'Nam et ego homo sum sub potestate constitutus habens sub me milites et dico huic uade et uadit et alio ueni,' cum 'alii' datiuus sit illius et 'alio' siue cum prepositione siue absque ablatiuus. Item in altero loco idem ipse euuangelista: ⁸ 'Et ille deintus respondens dicit: Noli mihi molestus esse' et reliqua, cum Donatus dicat: ⁹ 'Deintus autem et deforis sic non dicitur quomodo adforas uel inforas.' Sed cur haec prosequimur, cum multa his similia in diuinis libris indita repperiuntur, quae grammaticis contraria esse uidentur, sed non ita per omnia sentiendum est. Quia quicquid spiritus sanctus, auctor et fons totius sapientiae, per os sanctorum suorum loquitur, non est contra artem, immo cum arte, quia ipse est ars artium, cui omne mutum loquitur et insensibile sentit. Ipse enim qui de nihilo cuncta creauit, ipse etiam ingenium hominibus dedit, ac per eos artes multiplices ecclesiae suae sanctae longe ante prouidendo constituit. Quos tamen minime delegit. Quapropter cum honore ueneremur ea quae per sanctos ad nos perlata sunt, et ne procaci contentione studeamus illud corrigere quod constat esse rectissimum. Hinc etenim beatus Gregorius ait: ¹⁰ 'Stultum est, ut si uelim uerba celestis oraculi concludere sub regulis Donati.' Quia cum legimus in diuinis libris ¹¹ 'uirum sanguinum' et 'libera me de sanguinibus,' si sensus interior pensatur, quomodo arti contrarium non sit, inuenitur. Quando enim sanguis pluraliter ponitur, non de cruore sed de peccatorum magnitudine sentiendum est. Et si nos mortales in schematibus et tropis uolumus libere uti regula inde olim disposita, ita ut ornatus necessitatisue causa, ubi nobis uidetur, ponimus litteram pro littera, syllabam pro syllaba, genus pro genere, speciem pro specie, gradum pro gradu, numerum pro numero, accentum pro accentu, in quibusdam adicimus, in quibusdam uero detrahimus. Inter haec etiam ea quae ante stare debuerunt, ponimus retro, uel quae retro, ordinamus ante. Et si licentia nostra talis est nec est qui uituperet, quanto magis auctori totius artis sine ulla controversia licitum est in uerbis sanctissimis eloquiorum suorum uti regula sua? Artifex

¹ Ars Grammat. II p. 379 ed. Keil.

² Cf. Isidori Etymol. XII c. 2, 29; Hagen Anecd. Helv. p. 180.

³ Etym. XI c. 1, 34.

⁴ rursus c.

⁵ Ibi XII c. 2, 22, XI c. 2, 18.

⁶ Matth. 24, 43.

⁷ Luc. 7, 8.

⁸ Luc. 11, 7.

⁹ Ars minor p. 363 ed. Keil.

¹⁰ Gregorii opera omnia I, 6.

¹¹ Ps. 5, 7: 50, 16.

enim est spiritus sanctus inestimabilis, propterea et potens est ad fabricam suam adicere quod uult, et inde auferre ubi uult, et ante uel post ordinare quodcumque prout uult. Haec itaque idcirco dixi, ut ne quis tam superbe audeat loqui contra dicta euuangelistarum apostolorum uel prophetarum, sed dicat tacite cogitationi suae illud apostoli: ¹ 'Quid est quod habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis'? Quia si auctorem donorum omnium cogitas, non habes in dictis eius quod reprehendas, uitia tantum scriptorum cauenda sunt et emendanda.

En, pater amabilissime, tuae dulcissime familiaritati strictim in hac sceda aperui, qualiter usus cum ratione sepe uincit auctoritatem, et quomodo auctoritas cum consuetudine superat sepius rationem. Nunc rogo interroga in hac disputatione contradictores nostros, ubi consuetudo sine auctoritate uel ratione aliquod ualeat. Et si inuenire nequeunt uera, forsitan ad obiciendum commentantur falsa. Non enim ignorat haec et illorum putto. Trahunt autem prae manibus Consentium quendam olim sepultum, nunc demum plorantem, cur excitetur ab eis, et cum eo uolunt confirmare, ut sicut plaustrum non unctum in supradicto uerbo 'peto petii' stridulum sonum reddamus, aientes ita illud sibilari, ut 'pretium pretii', 'diuortium diuortii', 'iustitium iustitii.' Sicut et alia nomina uel uerbalia 'iustitia, nequitia, malitia, oratio, inductio, lectio, communicatio, insecutio' et multa talia his similia 'ti' ante 'a' uel ante 'o' habentia. Sed qualiter superiori rationi conueniant, non intellego, precipue cum illud uerbum sit, haec uero nomina siue ex uerbo uenientia. Et quia omnia uerbalia nomina id non obseruant, refutandum est ac minime recipiendum. Sicuti a 'quaeror quaereris' 'quaestus questio', et a 'suggero suggesti' 'suggestio', a 'comburo' 'combustio' et quae inde composita procedunt, sine sibilatione dicuntur, ut 'adustio exustio' et reliqua. Sed ne reprehendamus Consentium, et hoc non est consuetudinis nostrae super auctoritate praeceptorum, tantum ductoribus illius in huiusmodi diuerticulo non consentiamus. Narrat enim ille inter c et t litteras distantiam, ut una pinguius, altera zetam imitando sed fortius sonet, ² ueluti 'pretium pretii', 'commertium commertii' et reliqua. Alioquin cur non omnes Latinorum aniles consuetudines renouemus? Nam Pompeio probante ³ antequam Romani x seu zetam habuissent, duos consonantes seu litteras pro eis scribebant, pro x scilicet c et s, ut 'ducs', uel g et s, ut 'legs.' Item ⁴ pro z d et i, ut 'baptidio ymnidio prophetidio' uel duas ss ut 'patrisso' et cetera, unde usque hodie hae duae litterae pro duplici habentur. Quapropter sciendum, quod inde mos excreuit, dum commutatio di litterae tantum in grecis nominibus fuit, ut 'baptizo, prophetizo,' multi Latinorum similiter cetera nomina di ante penultimam habentia cum sono zetae litterae protulere, ut 'hozie, merizies.' Item postquam ex auctoribus artium hauserunt quod q littera quandam cognationem cum c habeat, usi sunt tam scripto quam etiam pronuntiatione eiusdem sono, dicentes 'qui zui, quae zue, quod zuod, alioquin aliozuin'. Quae pronuntiatio quam absurda ⁵ sit, ne dicas doctos homines, uerum et mures intellegunt. Nisi forsitan placeat, ut auiculam carduelum imitemur, sonantes 'zui zui', uel quando tempestates seu grandines cernimus imminentes, clamemus 'zue' pro 'ue caluae ue'.

¹ 1 Cor. 4, 7.
Donati (l. 1. p. 108).

² Consentii Ars (Grammatici lat. ed. Keil V, 395).
⁴ Cf. Prisciani Instit. I c. 31.

³ Pompeii Commentum artis

⁵ absurda c.

Instans enim timor, qui grece fobi dicitur, tollit memoriam et corrumpit sepius uerba. Iocari enim me putas. Non enim de te tale quid suspicor, sed neque caput nudum contempler: tegit sane illud quam obtime galerus mihi que talis uideris ut priscus Homerus. Haec uero de 'peto petii' satis sit dictum.

Nunc uero alia questio mihi oboritur in uerbo de 'icio' et prepositione compositis. ut 'proicio, inicio, reicio, conicio,' unde quidam in his uerbis uelint, quidam uero nolint geminare i litteram, et dicere 'iniicio, obiicio, proiicio, reiicio, coniicio, adiicio, subiicio,' ueluti antiquorum quidam in nomine uel pronomine faciebant 'maiia peius eius' unum i pro uocali, alterum pro consonante ponentes. Cum enim inde uarie quidam sentiant ponenda sunt uerba Prisciani, qualiter ipse breui ratione referat inde dicens: ¹ 'Inter alia in cio desinentia 'abicio' quoque 'abiec' facit, 'conicio coniec', 'inicio iniec', 'proicio proiec'. Inuenitur tamen etiam simplex 'icio icis', unde Virgilius ² in XII o:

'Ictum iam fedus et omnes compositae leges'.

Alia uero i ante cio habentia eandem i in e conuertunt et cio in xi, ut 'aspicio aspexi, conspicio conspexi, illicio illexi, pellicio pellexi'. Excipitur 'elicio' — quod est exprimo — 'eliciui' facit. Item idem ipse auctor in primo libro artis grammaticae, ubi de i et u facit mentionem, ita refert: ³ 'Et i quidem modo pro simplici, modo pro duplici accipitur consonante; pro simplici, quando ab eo incipit syllaba in principio dictionis posita, subsequente uocali in eadem syllaba, ut 'Iuppiter,' 'Iuno,' pro duplici autem, quando in medio dictionis ab eo incipit syllaba post uocalem ante se positam, subsequente quoque uocali in eadem syllaba, ut 'maius,' 'peius,' 'eius.' In quo loco antiqui geminare solebant i, sed modo in usu non est. Item in uerbo 'aio' pro duplici habetur. Et post pauca: ⁴ 'I quoque pro simplici in media dictione inuenitur, sed in compositis, ut 'iniuria, adiungo, eiectus, reicio.' Sed Virgilius in bucolico proceleumaticum pro dactilo posuit dicens:

'Tytire pascentes a flumine reice capellas'.⁵

Item in libro georgicon:

'Reice ne maculis infuscet uellera pullis'.⁶

Item de 'inicio' idem in eodem libro IIII:

'Ungue fouens circum et raras super inice frondes'.⁷

Item de 'conicio' in eodem libro IIII georgicon:

'Transuersas salices et grandia conice saxa'.⁸

Post hæc iterum de i uel u memorat idem auctor ita: ⁹ 'Numquam autem postest ante i litteram loco consonantis positam aspiratio inueniri, sicut nec ante u consonantem. Unde 'hiulcus' trisyllabum est. Nulla enim consonans ante se recipit aspirationem sed post, ut 'rhetor, Rhodus, Rhenum.' Hinc etiam omnes occidentales hanc regulam secuti diuisim legunt: 'hi aspis, hi acintus, hi eronimus,' et quia grece hieros sacerdos et hieronimus sacerdotalis dicitur atque i hic in loco uocalis est non consonantis habensque aspirationem ante se, idcirco

¹ abicio quoque — eliciui facit ex Prisciani Instit. X c. 3. ² Aen. 12, 314. 315. ³ Et i — solebant ex Prisciani Instit. I c. 18. ⁴ Instit. I c. 19 (— capellas). ⁵ Ecl. 3, 96. ⁶ Georg. 3, 34. ⁷ Georg. 4, 46. ⁸ Georg. 4, 26. ⁹ Numquam — aspirationem ex Prisciani Instit. I c. 18 p. 14.

non dicitur continuatim hiaspis ut ianua, sed seperatim. Quapropter in supradictis uerbis Prisciano placuit, ut nobis uidetur, i duplicare debere, licet noster usus aliter habeat. Sequentes Honoratum et domnum Bedam in metrica ratione in eisdem uerbis ita proloquentes:¹ 'Ex ipsis autem prepositionibus ad et ob, in et sub, diuerse in uerbo ponuntur. Nam corripiuntur, cum crescendo de se disyllabum reddunt, ut 'adit, obit, init, subit'. Indifferenter autem sunt, cum trisyllabum faciunt, ut 'adicit obicit inicit subicit'. Producentur tantum, cum tetrasyllabum ex se reddunt, ut 'adicio, obicio, inicio, subicio' et reliqua. Et quia nec iste auctor de geminato i in supradictis uerbis, sed de simplici produccione 'ei' in compositis ita refert, silendum sit iam de eo, et ad alia festinandum. Hoc tantum sciendum, quod id ipsum i in tali compositione non seperatur a precedente consonante, et fit de trisyllabo tetrasyllabum, ut 'obicio, inicio, adicio.' Sicut et alia uerba et nomina faciunt, ut 'oboedio, transeo, oboeo, abiit, inimicus, iniquitas, benoni' et cetera.

Nunc uero breuiter et de aliis uerbis dicere malui in 'leo' desinentibus, ut aperiatur unde ueniat 'adultus' participium et 'adulscens' nomen. 'Cleo,' id est seruius, 'cleui' facit, unde 'cliens' seruator et 'clientela' seruitium uel, ut alii uolunt, 'cleo' grece latine dicitur fleo, ut puta in eo loco ubi apostolus² dicit ' flere cum flentibus', apud Grecos legitur 'κλαίειν μετὰ κλειόντων'³ et reliqua. Sic 'oleo oleui, aboleo aboleui, adoleo adoleui', quod ponitur pro incendo uel pro cresco. Sic 'exoleo⁴ exoleui, releo releui', quod est iterum deleo, inde 'letum' mors dicitur a delendo. Quamuis 'aboleo' et 'oleui et olui' faciat et similiter 'redoleo redoleui et redolui', tamen non mutat significationem, ut Horatius in I epistolarum:

'Vina fere dulces oluerunt mane Camaenae'.

Virgilius in XII:

'Mox cum matura adoleuerat aetas'.

Cassius ad Tiberium ita: 'Secundo at contra Aegyptios sacrificium ubi integrum anserem adoluerunt'. Participium uero inde passiuum 'adultus' pro 'adolitus' prolatum est. Item supina eorum ita terminantur: de 'oleo oletum', de 'adoleo adoletum', de 'aboleui aboletum', de 'abolui abolitum'; de 'deleo deletum', unde 'loetum' dicitur ipsa res quae delet, quasi a leor simplici, quod tamen in usu non est. A 'delino delinis delitum' facit Virgilius in IIII georgicon:

'Et paribus lita corpora guttis'.

Cicero in IIII Verrinarum: 'Tabule sunt in medio quae se corruptas atque interlitas esse clamant.' Actius in Atreo: 'Epularum fictor scelerum fratris delitor', id est exterminator. Idem⁵ in io ut 'aio', ubi i pro duabus consonantibus ponitur, quod uerbum quartae coniugationis esse ostenditur pro eo, quod imperatium eius in i repperitur ut 'ai'. Neuius ita probat:

'An nata est sponsa pregnans? uel ai uel nega'.

Quod uerbum quamuis defectiuum uideatur, in multis tamen nanciscitur. E quoque⁶

¹ Ex ipsis — subicio ex Seruii Honorati De finalibus (Grammat. lat. ed. Keil IV, 450), Bedae De arte metrica c. 4 (Opp. ed. Giles VI, 49). ² Rom. 12, 15. ³ κλαίειν μετὰ κλειόντων c. ⁴ exoleo — fratris delitor ex Prisciani Instit. IX c. 53. 54. ⁵ in io — nega ex Prisciani Instit. X c. 1. ⁶ E quoque — micturio ibi l. l.

antecedente in 'io' unum inuenitur 'meio' tercię coniugationis. In quo similiter i loco consonantis est. Iuuenalis autem eius infinitiuum profert ita:

'Cuius ad effigiem non tantum meiere fas est'.

Item Persius:

'Pinge duos angues: pueri, sacer est locus, extra meite'
et reliqua. 'Mingo' uero 'minxi' pręteritum facit. Unde Horatius:

'In hunc perminxere calones'.

Ex quo secundum regulam in 'ctum' nascitur supinum 'mictum'. Ut Horatius in I sermonum:

'Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis
Cornuorum, et in me ueniant mictum atque cacatum'.

Unde etiam meditatuum 'micturio'. In io⁶ quoque u antecedente unum inuenio 'inquo'. quod plerumque arcium scriptores putant in usu non esse. Sed Cicero ponit hoc in II° de oratione: 'Attendere et aucupari uerba oportebit, inquo, ut ea quae sint frigidiora uitemus'. Item in eodem: Tu uero, inquisti, molestus non eris'. Idem in Verre de signis: 'Qui me ubi uiderunt, ubi sunt, Pamphile, inquiunt, scyphi?' Idem in IIII ad Herennium: 'Quid enim tibi uis? aliquis inquit'. Ex quo apparet, secundum analogiam 'inquiam' debere dici. Item ad eundem in V: 'Aut non Africani nepoti, inquit, istius modi fuerunt'. In eodem: 'Uidete nunc, inquis, iudices, quemadmodum me Plagiuxiphus iste tractarit'. Item Persius:

'Hoc iuuat? hic, inquis, ueto quisquam faxit oletum',

quod est sterco humanum.¹ Terentius autem imperatiuum eius 'inque' in Phormione posuit:

'Tum autem Antiphonen uideo abesse amittere inuitum eam inque'.

Ergo secundum analogiam tercię coniugationis esse reperitur, cuius supinum non inuenitur. Item uerba, quae² tam in 'u' quam in 'ii' terminant preteritum perfectum, in 'itum' faciunt supinum penultima producta, ut 'audiui' uel 'audii auditum', 'sciui' uel 'scii scitum', 'arcessiui' uel 'arcessii arcessitum', 'cupiui' uel 'cupii cupitum'. Excipiuntur in 'eo' desinentia et disyllaba aliarum coniugationum, quae penultimam supini corripunt, ut 'eo iui' uel 'ii itum', et inde composita 'adeo adiui' uel 'adii aditum', 'transeo transiui' uel 'transii transitum', 'preterio preteriui' uel 'preterii preteritum'. Ut Virgilius in VIII:

'O mihi praeteritos referat si Iuppiter annos'.

Idem in V:

'Hos aditus (iamque hos aditus)³ omnemque pererrat'.

Sic 'obiui' uel 'obii obitum', 'ineo iniui' uel 'inii initum'. Ut Virgilius in X:

'Morte obita qualis fama est uolitare figuras'.

Sic 'queo quiui' uel 'quii quitum', 'sino siui' uel 'sii situm'. Ut Virgilius in VII:

'Sed te uicta situ uerique effeta senectus'.

Quia 'situs' et pro 'neglegentia' dicitur et 'sinor' et 'desinor desitus' facit penultima cor-

¹In io — oletum. Terentius — non inuenitur ex Instit. X c. 2. ²Sext. Pompei. Festus ad voc. oletum. p. 203 ed. Müller. ³tam in ui — certamina campo ex Institut. X c. 54 — 57, cf. c. 40. ⁴iamque hoc aditus om. c.

repta. Item 'lino liui' uel 'lii', quod in rarissimo usu est, 'litum' facit. Virgilius in III:

'Et paribus lita corpora guttis',

unde 'illitus' participium correpta penultima. Lucanus in VIII:

'Illita tela dolis nec Martem comminus usquam'.

Sic et alia a disyllabis composita 'insitus', 'illicitus' corripunt penultimam. 'Cieo' quoque 'cui' uel 'cii citum' corripit penultimam. Quando uero a 'cio cis' quartę coniugationis est, producit eam, ut hæc exempla de utroque probant. Statius in III Thebaidos:

'Atque hæc ingenti Capaneus Mauortis amore
Excitus et longam pridem indignantia pacem
Corda tumens'

et reliqua. A 'cio' uero 'citus' penultima producta. Ut Virgilius in III Eneidos:

'At genus e siluis Cyclopum et montibus altis
Excitum ruit ad portus et litora conplet'.

Item 'incitus' corripit, sicut et 'excitus' supra. Ut Virgilius in VIII:

'Incita nec domini memorum proculcat equorum'.

De 'pono' quoque antiqui 'posui' fecerunt, sed modo 'posui' in usu est correpta penultima, quod 'positum' supinum facit, et inde composita 'inpositum', 'propositum'. Virgilius in III:

'Inpositis auro dapibus.'

Item Iuuenalis in I:

'Si te propositi nondum pudet atque eadem est mens.'

Præterea notandum, quod 'sepelio sepeliu' uel 'sepelii sepultum' facit, quamuis antiqui 'saepelitem' dixissent supinum. Unde Cato in Thermum: 'mortuus est, sepelitus est.'

Item 'salio saliu' uel 'salii saltum' facit. Unde Virgilius in VI:

'Cum fatalis equus saltu super ardua uenit
Pergama.'

Idem in XI:

'At medias inter cedes exultat Amazon.'

Item pro 'sallio sallitum' facit et 'sallo salsum,' quomodo 'nello uulsum.' Inde etiam participii futurum 'salliturus' uel 'salsurus' et preteritum 'sallitus' uel 'salsus' facit. Cornelius Senerus in VIII de statu suo: 'Ad quem salliti pomiliones afferebantur.' Item Mummius: 'istaec, inquit, sum multo sale salsurus.' 'Ambio ambis' ab eo compositum solum mutat e in i productum, ut 'ambitus ambita ambitum.' In nomine uero siue uocabulo rei, differentiae causa in 'eo' terminantium regulam seruans, corripit penultimam 'ambitus. Productum: ut Ouidius in I metamorphoseon:

'Iussit et ambitae circumdare litora terrae.'

Correptum: ut Lucanus in I:

'Loctalisque sed ambitus urbi
'Annua uenali referens certamina campo.'

Item ¹ 'halo halas halaui,' nomen participiale 'halitus' non 'halatus,' sicut a 'spiro spiras' 'spiritus' nomen participiale non 'spiratus' facit, et a 'pau pastus' non 'patus.' Quod autem 'halau' est ex 'halo', ostendit usus. Iuuenalis in IIII:

'Et omni

Bellorum pompa animam exhalasset opimam,'

pro 'exhalauisset.' In 'stus' ² unum deponens inuenitur, ut 'queror questus' et passium 'pascor pastus.' Cum alia eiusdem formę soleant abicere s, ut 'nascor natus,' 'irascor iratus,' 'obliuiscor oblitus,' 'nanciscor nactus,' 'proficiscor profectus,' 'ulciscor ultus,' 'paciscor pactus,' 'expergiscor experrectus.' 'Scindo' quoque 'scidi' correpta penultima 'scisus' facit participium, sicut et 'findo fidi fissus.' Item a 'fallo fefelli' 'falsus' et a 'pepuli' 'pulsus,' a 'percello perculi' 'perculusus.' A 'sustollo sustuli,' quod est anomalum, 'sublatus' facit. 'Decucurri decursus,' a 'uerri uersus,' et a 'uerti uersus'. Excipitur 'peperi partus' differentiae causa, quia 'peperci parsus' facit, sicut a 'farcio farsi fartus,' a 'sarcio sarsi sartus,' a 'fultio fulsi fultus,' a 'haurio hausi haustus,' a 'repperio repperi repertus' et 'conperio conperi conpertus.' Nimisque longum est, domine pater, si omnia in uerbis uariae reperta, tibi etiam comperta, in unam congeriem conor conglobare; precipue cum fastidium pariant scientibus et tamen necessaria sunt ignorantibus. Ob quorum etiam amorem licet absentium haec tam longa serie prosequar exponendo, ut sciant quod communem habere cum eis gratiam dei desidero, in scientia artis et intellectu spiritali, et ut pro anima mea, quando hec legunt, diuinum implorent auxilium, quia quicquid deo donante intellego aliis communico. Neque mea uoluntate thesaurum celestem sub ueste tenacitatis abscondo, sed uolentibus aequae nolentibus ultro expendo.

Et quia in siluam uerbi densissimam ingressus sum, nec ualeo per memet egredi, mitte pater manum et educ me de uepribus istis: ualde enim cruentant me. Sed dum manum tardius prebes, retrahit me ramnus quidam in uerbum 'sapio,' cuius preteritum auctores uarie protulerunt. Nam Probo ³ 'sapui' placet dici, Charisio 'sapui' uel 'sapiui.' Aspero 'sapiui', et 'sapii' secundum Varronem, quod Diomedes etiam approbat. Nonius tamen Marcellus de mutatis coniugationibus sic ponit: 'sapiui' pro 'sapui,' Terentius similiter: 'Cum intellego resipisse' pro 'resipiuisse.' Caper utrumque in usu esse contendit. Afranius in Brundisinis: 'Equidem nunc resipui, postquam pectus est leticia onustum.' Plautus in Rudente: 'Pol magis sapuisset, si dormiuisset domi.' Item in 'ui' diuisam unum inuenitur in preterito, ut 'rapio rapui,' sic et inde composita, 'eripio eripui,' 'surripio surripui,' quod poetę per sincopam 'surpui' protulerunt. Ut Horatius in IIo carminum:

'Quae me surpuerat mihi Felix post Cinaram.'

Item ⁴ 'orior' et 'mорий' apud ueteres tam tercię quam quartę coniugationis fuerunt. Lucanus in IIII:

'Non gratis moritur, iugulo qui prouocat hostem.'

¹ halo halas — exhalauisset ex Prisciani Instit. XI c. 33. ² In 'stus' — conperi conpertus ex Instit. XI c. 37. 38. ³ Probo — domi; Item in ui — Cinaram ex Prisciani Instit. l. X c. 7. ⁴ Item orior — moritus ex Prisciani Instit. X c. 8.

Ennius in XIII annalium:

'Nunc est ille dies, cum gloria maxima sese
Nobis ostendat, siue uiuimus siue morimur.'

Virgilius in II Eneidos:

'Telis
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes.'

Lucilius in III:

'Conturbare animam potis est, quicumque adoritur.'

Eorum supina 'ortum' et 'moritum,' quamuis 'oriturus' non 'orturus' inueniatur participium futuri, sed preteritum 'ortus' non 'oritus' dicitur. Ut Horatius in epistolarum libro IIo:

'Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.'

A 'mорий' quoque notandum, quod, cum secundum analogiam 'moriturus' faciat participium futuri, 'mortuus' facit preteritum geminata u, quod in nullo alio participio inuenies pro 'mortus' uel 'moritus.' Item¹ in 'uo' diuisam, ut 'acuo acui', 'innuo innui', 'annuo annui', 'arguo argui.' Virgilius in VIII:

'Nisus ad haec: me nulla dies tam fortiter ausis
Dissimilem arguerit; tantum fortuna sequatur.'

Idem in XI: 'uerba redarguerit.' Excipiuntur 'struo struxi', 'fluo fluxi', 'pluo plui.' Liuius in II ab urbe condita et in XXI et in XXII 'lapidibus pluuisse' dicit et in XXIII 'sanguine pluuit'. Item quę non diuiduntur in 'uo' diuisam, ut 'unguo,' quod Nisus quidem et Papirianus et Probus tam 'unxi' quam 'ungui' dicunt facere preteritum, Charisius autem 'unxi' tantum. Sic 'tinguo' uel 'tingo tinxi', 'coquo', uel ut alii 'coco, coxi.' In quibus u uim litterę amittit. Sic etiam 'linquo liqui' et reliqua. Unde in 'guo' quidem syllabam terminantia huiusmodi seruant regulam in 'go' terminatorum, sicut et quę in 'guo' finiuntur, rationem sequuntur in 'co' desinentium. Dicimus igitur 'unguo unxi' et 'linguo linxi', ut 'pingo pinxi', et 'linquo liqui', ut 'uinco uici'. 'Ninguo' quoque 'ninxi' facit, unde 'nix', sicut a 'duxi' 'dux', a 'rexi' 'rex'. Virgilius in III georgicon:

'Interea toto non setius aequore ninguit'.

Accius in Andromeda:

'Cum ninxerint caelestium molem mihi'.

'Extinguo' etiam 'extinxi' facit, cuius simplex 'stinguo' in raro est usu. Virgilius in IIII:

'Cum generem extinxem, memet super ipsa dedissem'

pro 'extinxissem' protulit. Cicero tamen in Arato 'stinguens' participio usus est, quod a uerbo 'stinguo' nascitur:

'Quem neque tempestas perimet neque longa uetustas
Interim et stinguens praeclara insignia caeli'.

Idem passinum eiusdem uerbi in prognosticis protulit ita:

'Ut cum Luna means Hyperionis officit orbi,
Stinguntur radii caeca caligine tecti.'

¹ in uo — argutor argutaris ex Institut. X c. 10—12.

Item sciendum, quod quaedam ex his, quæ in 'uo' terminantur diuisam, ueteres in antepenultimis producebant. Ut Ennius:

'Annuit sese mecum decernere ferro,'

sed hoc modo in usu non est. Supina uero eorum i preteriti in 'tum' conuertunt et producunt u penultimam, ut 'acui acutum,' 'annui annutum,' 'innui innutum,' 'argui argutum.' Unde et participium 'argutus,' id est 'conuictus.' Plautus in *Spendulo*: 'argutus malorum facinorum.' Futurum eius 'arguturus' pro 'arguturus' inuenitur in usu, et deriuatiuum eius 'argutor argutaris.' Puto argutus es in educendo, preceptor amabilissime, et ego tardior testudine te sequor in hac spissitudine, precipue cum infantuli uestri mihi innuant, ut non sileam. Sed haec enucleatim ab auctoribus excerpta eis ad tempus suffitiant, usque quo ad maiora percipienda conualescant, et tunc demum recurrant ad ipsum fontem, unde haec hausi et bibant, usque quo eis aures sonent.

Interim uero, ductor amande, quia tempora Augustorum nosti, sub quibus sapientia floruit, et ut lenius iter habeamus, dicito mihi, si inter illos audieras, unde quidam corripiant, quidam uero producant in penultimis uerba subiunctiua in prima et secunda persona pluralis numeri tempore preterito perfecto et futuro eiusdem modi per omnes coniugationes. Ut cum 'amauerim amauerimus amaueritis,' et cum 'amauero amauerimus amaueritis.' Sic cum 'docuerim docuerimus docueritis.' Sic cum 'dixerim dixerimus dixeritis.' Sic cum 'audierim audierimus audieritis' et in futuris eorum similiter. Nam apud Iuuenicum et ceteros omnes pene poetas producta inueniuntur, ut est illud:¹

'Nec canibus sanctum dederitis nene uelitis.'

Solus Lucretius hæc corripit, in eo loco ubi narrat nihil de nihilo gigni, ita:²

'Nullam rem e nihilo gigni diuitiis umquam.
Quippe ita formido mortales continet omnes.
Quod multa in terris fieri caeloque tuentur,
Quorum operum causas nulla ratione uidere
Possunt ac fieri diuino numine rentur.
Et quo quaeque modo fiunt opera sine diuum
Quas ob res ubi uiderimus nil posse creari.'

Hanc sane disceptationem tuo iudicio relinquo, utrum huic solo credere debeamus et corripere supradictum modum uel multorum auctoritati et consuetudini in productione istius modi assentire. Quod uero quidam in huiusmodi penultimis temporibus aiunt discerni, ita ut in preterito perfecto corripiatur prima et secunda persona pluralis numeri, et in futuro eadem personæ producantur, non uidetur mihi ulla esse ratio. Cum omne preteritum aequè et futurum subiunctiui modi sequitur preteritum indicatiui. Quapropter si uestro sagaci et aliorum magistrorum ingenio non displiceat, producat supradictus modus in his duabus personis in prosa, licet in metro uarie repperiatur. Est enim poetica licentia talis, ut, cum necesse fuerit, de productis faciant correptas. Veluti Iuuenicus Ebraica nomina in 'ias' desinentia, quae in prosa producimus, ipse interdum corripit, interdum etiam et producit. Corripit uero ita:³

¹ *Histor. evangel.* 1, 702.

² T. Lucretii Cari *De rer. nat.* 1, 150—156.

³ Iuuenici *Hist. evangel.* 1, 299.

‘Quam bonus Hieremias diuino numine iussus,’

cum tamen producte ‘Hieremias’ sicut ‘Ezechias et Sedechias’ legimus, sicut etiam et alia nomina plura quae usus malus producit, cum tamen ea et ratio et auctoritas correpta in penultimis sciat, ut ‘pretor pretoris’ et ‘rhetor rhetoris’, probante Aratore¹ ita:

‘Caesaream mox Paulus adit, quo turba cucurrit
Rhetore fulta suo, qui praesidis aure potitus
Irrita uerba dedit: contra sic denique Paulus.’

Hinc etiam in barbaris nominibus eandem regulam obseruamus, ut ‘Wáscones, Britones, Uulgares’, quod tunc tantum producit, cum populus sequitur, ut ‘Uulgáres populi uel homines’. Item similiter ‘Amázones’, ut Virgilius² in XI:

‘Nam pictis bellantur Amazones armis.’

Scio enim, quod quibusdam minus studiosis uel insciis hæc coram exposita et cum auctoritate prisca confirmata uilescunt, uel quia hactenus hæc ignorauerunt, uel quia in talibus alium usum habuerunt. Sepe sane in istis audiui contentionem, sed plenam non uidi expositionem. Quapropter non absque magno labore collegi ea ad utilitatem legentium, non considerans malam uoluntatem inuidientium.

Sunt etiam et in aliis partibus accentus obseruandi, ut³ in aduerbiis de ‘quando’, quod temporale est, composita uero inde ‘siquando, néquando, aliquando’, quae in antepenultima habent accentum, ne duæ partes esse putentur. Sic etiam ‘désursum, déinceps, nequáquam, exin,⁴ dein, déinde, éxinde, périnde’ omnia acciuntur. Sic ‘paulóminus, siquóminus’ pro una parte acciuntur. ‘Et paulominus’ ponitur pro ‘pene’; ‘siquominus’ pro ‘sinon’. ‘Pauló post’ autem et ‘tanto post, longó post, multó post, aliquantó post’ duæ partes sunt, in penultima tamen accentum habent. Item quia multa sunt in genere locutionis latine lingue per singulas partes, quæ a raris quibusque recte intenduntur, dicam breuiter et aliquanta ex his. Sicut est: quocienscumque inter duo nomina diuersi generis interponitur pronomen, cui generi debeat responderi, inquirendum. Nam⁵ si utrumque nomen fuerit appellatiuum, licenter cuius responderi potest, ut ‘gladium spiritus quod est uerbum dei’, et ‘semini tuo qui est Christus’.⁶ Hinc Augustinus contra Faustum: ‘et in tercio libro quae est epistola’, et ‘XXX disputationes sunt quos non libros dixerim’.⁷ Si uero e contra fuerit unum appellatiuum et alterum proprium, dimisso appellatione semper adheret pronomen proprio. Ut: ‘est in carcere locus quod Tullianum uocatur’;⁸ et ‘ueni in ciuitatem quod Mediolanum dicitur’; et ‘ingressus sum opidum quae Rauenna dicitur’; et ‘uidi monasterium quae Anna uocatur’.⁹ Item quando diuersa genera simul ponuntur per neutrum genus resoluntur. Ut ‘uirga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt’.¹⁰ Si uero de uiro et femina agitur, superat forcior sexus, ut ‘uir et mulier locuti sunt’; ‘maritus et uxor comprehensi sunt’; ‘uitulus et uacca occisi sunt’. Item de absoluta locutione per neutrum genus facienda. Ut Hieronymus: ‘hoc quæstui. istud uolui

¹ De act. ap. 2. 1030—1032. ² Aen. 11. 660. ³ Cf. Prisciani Instit. XV c. 15. 29. ⁴ Ib. c. 10.
⁵ Cf. Seruii Commentar. in Vergilii Aeneid. 1. 159. ⁶ Eph. 6. 17; Gal. 3. 16. ⁷ Augustini Retractat. II c. 7:
Triginta et tres disputationes sunt, quas etiam libros cur non dixerim? ⁸ Salust. Cat. c. 55. per Seruii 1. 1.
⁹ Cf. Hagen Anecd. Helvet. p. 178. ¹⁰ Ps. 22. 4.

inuenire'. Quod Ebrei per femininum genus faciunt, ut¹ 'unam petii a domino hanc requiram', quod latinus interpret non euitauit, ut debuit, quia si dixisset: 'unum petii, hoc requiram', absoluta et recta esset locutio apud Latinos. Item:² 'Nunc autem manent fides spes caritas.' Econtra per femininum genus hę uirtutes expositę, sed per neutrum genus absolute prolatę sunt 'tria hęc'. Quia si dixisset 'tres hę', necesse esset addere 'uirtutes'. Simili modo intellegendum 'tria summa deus', id est tres personę sunt et unus deus in maiestate, ut Hilarius:³

'Est tria summa deus trinum specimen uigor unus.'

Item sciendum, quod adiectiua nomina ideo dicuntur, quia propriis uel fixis nominibus adiciuntur, ut 'mirabilis deus, uel mirabilis auctoritas, mirabile donum'. Sic bonus bona bonum, malus mala malum. Quando uero uel fixa uel propria desunt, tunc ipsa adiectiua pro fixis sunt habenda. Uerbi gratia:⁴ 'mirabilia testimonia tua': ecce adiectiuum et fixum simul. Item:⁵ 'narrabo omnia mirabilia tua': ipsum adiectiuum, id est mirabilia, transit in fixum, ceu dixisset: 'miracula tua'. Similiter etiam bonum pro bonitate et malum pro malitia ponitur. Ut Augustinus: 'Nullum est quod dicitur malum, si nullum sit bonum', id est nulla est malitia, si nulla est bonitas. Sed bonum omni malo carens integrum bonum est, id est bonitas integra. Nec malum umquam potest esse ullum. ubi est bonum nullum, id est nec malitia potest esse ulla, ubi est bonitas nulla.

Item animaduertendum, quod omnia nomina uel pronomina possessiua per genetiuum primitiuum sunt resoluenda, ut 'Priameius ensis', id est Priami ensis, et in plurali numero 'Agamemnonię Micenę',⁶ id est Agamemnonis. Similiter 'Kalendas Martias', id est Martii et 'tuam ipsius animam pertransit gladius',⁷ id est tui animam. Item: 'in auribus meis sunt hęc domini Sabaoth',⁸ quamuis ablatiuus sit, tamen per genetiuum intellegitur. Similiter 'cuius ille est' pro cuius est et 'cuium pecus', id est cuius pecus est. Item ubi legitur: 'gratia dei sum', ablatiuum intellege sine prepositione. In quo loco alii septimum casum habere uolunt et habet sensum: 'per gratiam dei sum id quod sum'.⁹ Et 'deus meus clamabo per diem et nocte',¹⁰ id est per noctem; et 'uideo solem oculis', id est per oculos; et 'fide Abraham placuit', id est per fidem et multa talia innumerabilia.

Item de eo quod comparatiuus gradus interdum iungatur genetiuo plurali, interdum ablatiuo singulari, ut: 'prior omnium creata est sapientia';¹¹ et 'ad ipsum confluebant Iudei, eo quod esset honorabilior omnium';¹² et 'maiora horum facietis'¹³ et 'eripiens inopem de manu fortiorum eius'¹⁴ et reliqua.¹⁵ Si autem extrinsecus fit comparatio, tunc ablatiuo iungitur, ut 'Hector fortior Diomede'. Sin uero ad prenominales pertinet comparatio, genetiuo iungitur ut superius.

Item inter 'qua' et 'quo' et 'ubi' aduerbia localia hoc interest, quod 'qua', 'hac et illac' deambulationem significat, 'quo' de loco ad locum, 'ubi' stationem in uno loco significat. Uerbi gratia: 'Dominus deus uiam fecit qua iremus'; 'uita est quo eamus'; 'ueritas est, ubi maneamus'. Item inter 'quot' et 'quotus' et 'quotenus': quod sicut 'quot' ad

¹ Ps. 26, 4.

² 1 Cor. 13, 13.

³ Prudentii Apotheos. v. 1, p. 80 ed. Dressel.

⁴ Ps. 118, 129.

⁵ Ps. 9, 2.

⁶ Aen. 6, 838.

⁷ Luc. 2, 35.

⁸ Isai. 5, 9.

⁹ 1 Cor. 15, 10.

¹⁰ Ps. 21, 3.

¹¹ Eccli. 1, 4.

¹² Dan. 13, 4.

¹³ Ioh. 14, 12.

¹⁴ Ps. 34, 10.

¹⁵ Cf. Hagen Anecd. Helv. p. 172

numerum, ita 'quotus' ad ordinem pertinet, ut 'quotus est ille', id est quem ordinem tenet et 'quota luna X uel I'. Respondeat quis: 'tota'. Et 'quotenus est illa', id est quousque stat. Item inter 'uter et utrum', quod 'uter' est unus e duobus, ut 'elige utrum uis', id est uel hoc uel illud, 'utrumque' autem ambos continet.

Item,¹ quod uerba passiuia frequenter trahunt accusatiuum casum, sed figurate, id est quando per diuersas res potest passio fieri. Ut 'doceor grammaticam', 'institutor rethoricam', 'induor arma'. Ut: 'induimini dominum Iesum Christum, quia multas res potestis indui, induimini et illum, qui est protectio et ornatus omnium credentium in se corde ore et opere'.² Similiter etiam accusatiuum trahunt, quando totum³ pro parte pati significant, ut 'ceditur dorsum', 'absciditur aures uel manus', 'ceccatur oculos' et reliqua.

Item de eo, quod 'in' aliquando accusatiuo iunctum magis ipsum nominatiuum in sensu significat. Ut Augustinus: 'ille sedet mihi in amicum', id est amicus mihi est. Et in psalmis:⁴ 'Esto mihi in deum protectorem', id est esto mihi deus protector. 'Et in locum refugii':⁵ tu refugium meum esto. Et 'factus est mihi in salutem',⁶ id est salus factus est mihi. Et 'erit mihi dominus in deum', id est erit mihi dominus deus. Et 'ero illis in patrem et ipsi mihi in filios et filias, ait dominus deus', id est ero pater eorum et ipsi filii mei et filii mee erunt. Et 'uestimentum mixtum sanguine erit in combustionem et cibum ignis',⁷ id est quia illa combustio est cibus ignis. Item 'in', quando eternitatem uel infinitatem significat, semper accusatiuo seruit. Ut 'dominus regnauit in eternum et in seculum seculi'.⁸ Ad cuius regnum faciat nos peruenire ipse, qui mihi hæc aperuit ad laudem suam et ad aliorum utilitatem regnans ubique deus benedictus amen.

Uidesne, pater, quod quasi ebrius uia coepta relictæ in alias partes etiam denoluor tangendo quædam ex his et ad intellegendum exponendo. Quod ne propter tuam incitiam me facere putes, quin potius ob duas angustias instantes. Una est, quia cerno docentium raritatem, altera quia discentium crescere uideo tarditatem, intantum ut nec de talibus uel interrogare dignentur, et sic artes inscrutabiles a non discentibus uilescunt. Scripsi hæc, ut necessaria coram exposita uel inuiti recognoscant. Ad hæc etiam et in educendo tu me firmiter non tenuisti, propterea relapsus sum in id, unde me olim per te extractum gaudebam. Sed iam precor, liga me uinculis caritatis tuæ ad redem tuam timonem, unde exire tam facile non possim.

Et quia hæc, quæ de nominis et uerbi seu aliarum parciu diuersitate hic inserui, ut essent currus tui iam predicti canti et modioli, seu obices ac lora, non immerito ratum duxi. Et dum naturali quodam impulsu currus a presidente stridet, sit inde uox emissa, unde iam dixi, atque ut ubique tutus et utilis sis, uertitur uita tua ut rota euangelica, aliquando superius celestia contemplando, aliquando se uertens inferius, terrena aliis prouidendo, illuc ut festinant quantotius predicando, hic ut quique tibi subiecti recte uiuant inprimendo. Et ut de actiua uita transeamus in contemplatiuam, tam uerbis,

¹ Cf. Prisciani Instit. VIII c. 24. ² Rom. 13, 14. ³ totum — oculos ex Instit. I. 1. ⁴ Ps. 70. 3.

⁵ Ps. 30, 3. ⁶ Ps. 117, 14. ⁷ Isai. 9, 5. ⁸ Ps. 10, 16.

quam piis etiam stimulis ut bruta animalia ante te minas, quatinus aliquando tuis pennis de terrenis eleuati discamus in uita theorica, qualiter diligatur deus, et in uita practica, qualiter ametur proximus. Inter haec etiam beatitudinis tuae ornamenta decet, ut non sine cythara pergas, uel quia scriptura loquitur,¹ quod sancti ante thronum dei cytharis suis cytharizent, scilicet eum cum laude et letitia conlaudantes sine intermissione, pro cuius nomine se hic castigando ad tempus repercutiebant. Et propterea tripudium ineffabile cum domino sunt iam adepti et in receptione corporum castigatorum plenius cum eo possessuri. Tu psalterium arripe: et quaecumque uis? puto non alicuius mini ante ianuam stantis, sed neque Sclauī saltantis. Quod si premium placet, ostendam tibi psalterium olim miris modis constructum, et tam firmo bitumine intus ac foris conglutinatum, ut rescindi nullo modo ualeat. Et ut silenter dicam: ipsud psalterium fuit quondam Dauid habens chordas X,² quod et tu bene recognoscis. Tibi enim dimisit illud. Ipse iam cum cantoribus sanctis cytharam laudis coram deo percutiens canit alleluia. Et tu in psalterio X chordarum iubilas illi. Et quid hac iubilatione dulcius esse poterit? Quando singulae chordae habent proprium sonum, et tamen concorditer sonant, fitque uox duplicata, sed melodia una. Huc accedit sane, quod tabulae a deo datae Moysi X precepta legis in se continebant. Tria mandata principalia³ fuere in una tabula, et septem sequentia in altera. Tria uidelicet ad trinitatem pertinent, qualiter diligatur deus, VII uero, quia septinarius numerus pro perfectione ponitur, edocent, qualiter diligatur proximus: in quibus duobus mandatis tota lex pendet et propheta.⁴ Hinc namque resonant psalterii tui chordae et haec est modulatio earum, quia omnia diuina precepta de illo uno precepto procedunt, et omnia unum fiunt. In quibus mandatis tu psaltes dignissimus regis effectus, nolo cesses psalterium pulsans, quin potius et nos more tuo pulsare illud doceas.

Valde subtiliter enim ac multipliciter istae duae dilectiones in sacra scriptura continentur, in quibus actiua et contemplatiua uita simul cum omnibus pendent uirtutibus et uariis typicantur. Hinc etiam in oromate Ezechielis prophetae⁵ linen portae uno calamo mensuratur. Calamus uero sex cubitis et palmo extenditur, quia uidelicet in scriptura sacra et doctrina perfectae operationis et initium supernae contemplationis inuenitur. Limen autem exterius in porta est uita actiua, et limen interius uita contemplatiua. Per illam quippe ambulatur in fide, per hanc uero festinamus ad speciem. Illa exterior ducit, ut unusquisque bene uiuere debeat, ista interior perducit, ut ex bona uita ad gaudia aeterna pertingat. Sequitur autem in eodem propheta:⁶ 'Uestibulum autem portae intrinsecus octo cubitorum.' Et quid per interius uestibulum nisi aeternae uitae signatur latitudo, quae modo inter angustias uitae presentis iam spe in mente concipitur. De qua et per psalmistam dicitur:⁷ 'Introite portas eius in confessione, atria eius in ymnis confessionum.' Cum enim peccata nostra per lacrimas confitemur, angustae uitae portam ingredimur, sed cum post haec ad aeternam uitam perducimur, portae nostrae atria in confessionum laudibus intramus, quia ibi iam angustia non erit, ubi nos letitia sempiterna

¹ Apoc. 14, 2 ² Ps. 32, 2. ³ principalia c. ⁴ Matth. 22, 40. ⁵ c. 40 v. 6. ⁶ c. 40 v. 9.
⁷ Ps. 98, 4.

possidebit. Nec inmerito ipsius uestibuli mensura in octo cubitis ponitur, quia VII diebus uniuersum tempus euoluitur: aeterna etenim dies, quae expleta VII dierum uicissitudine sequitur, scilicet octaua est. Et huius octonarii numeri causa est, quod post sabbatum dominus uoluit a morte resurgere. Dies quippe dominicus qui tertius est a morte dominica, a conditione rerum numeratur octauus, quia septimum sequitur. Hinc etiam sentiendum, quod ipsa redemptoris nostri passio et uera resurrectio aliquid figurauit de suo corpore in die passionis suae. Sexta enim feria passus est, sabbato quieuit in sepulchro, dominico autem die surrexit a morte. Præsens etenim uita nobis adhuc est sexta feria, quia in doloribus ducitur et in angustiis cruciatur. Sed sabbato quasi in sepulchro quiescimus, quia requiem animæ post corpus inuenimus. Dominico uero die, uidelicet a passione ut dictum est tercio, et a conditione octauo, iam corpore a morte resurgemus et in gloria animæ etiam cum carne gaudebimus. Quod ergo mire saluator noster fecit in se, hoc ueraciter signauit et in nobis, ut nos et dolor in sexta, et gloria excipiat in octaua. Hinc per Salamonem dicitur:¹ 'Da partes VII necnon et octo, quia ignoras quid mali futurum sit super terram'. Partes etenim VII, simul et octo damus, quando ea, quae septem diebus uoluuntur, disponimus, ut per haec ad bona eterna ueniamus. Quod dum modo caute agimus, uenientis postmodum tremendi iudicii iram cautius deuotabimus. Octo itaque cubitis uestibulum illius celestis ciuitatis mensuratur intrinsecus, quia per lucem, quae post VII dies sequitur, latitudo nobis eternitatis aperitur. Sed nemo ad illam uenit, nisi qui hic dilectionem dei et proximi deuota mente² tenuerit. Unde in ipsius prophetae sermone subditur:³ 'Et frontem eius duobus cubitis'. Frons etenim portæ est bonum meritum uitæ presentis. Sicut enim uestibulum intrinsecus aeterna requies debet intellegi, ita per frontem portae necesse est qualitatem uitæ uisibilis signari. Frons ergo portæ duobus cubitis mensuratur, quia quisquis hic dilectionem dei ac proximi seruare studuerit, ipse ad aeternitatis atrium pertingit, quia ipsa unitas dilectionis sanctissime perducit hominem ad uisionem dei.

Hinc etiam arca Noe, quæ inferius est ampla et superius angusta, ecclesiam significat. Quae a trecentis et sexaginta ac XXX cubitis ad unum cubitum colligitur.⁴ Quia ab ea latitudine, quam sancta ecclesia in membris suis adhuc infirmantibus habet, paulisper angustatur, in latis proficiens ad unam tendit. Ipsa enim ratio exigit ut credamus, quod in illa arcæ latitudine omnes bestiae, cuncta quadrupedia atque reptilia in inferioribus fuerunt, homo uero atque uolatilia in superioribus. Et quia arca eadem in uno fuit cubito consummata, homo et uolatilia iuxta cubitum fuerunt. Recte itaque per arcam uniuersa ecclesia designatur, quae adhuc in multis suis carnalibus lata est, in paucis spiritalibus angusta, et quia ad unum hominem qui est sine peccato colligitur, quasi in uno cubito consummatur. Uidemus etenim multos intra eiusdem sanctæ ecclesiae sinum quosdam in superbia erigi, in carnis uoluptate dissolui, acquirendis rebus terrenis inhiare, imperante auaritia maria transire, iracundiae deseruire, iurgiis uacare, proximos quos preualent ledere. Sed quia adhuc eos sancta ecclesia tolerat, ut conuertantur, quasi

¹ Eccle. 11, 2. ² menta c. ³ Ezech. 40, 9. ⁴ Gen. 6, 15. 16.

in arcę latitudine bestiae morantur. Econtra uidemus alios iam aliena non querere, inlatam iniuriam aequanimiter tolerare, rebus propriis contentos esse, humiliter uiuere. Sed quia isti perpauci sunt, angustatur arca. Item alios conspiciamus etiam possessa relinquere, nullum terrenis rebus studium dare, inimicos diligere, carnem a cunctis uoluptatibus domare, motus omnes sub rationis iuditio premere, per celeste desiderium contemplationis penna subleuari. Sed quia tales quique ualde rari sunt, iam arca iuxta cubitum ducitur, ubi homines et uolatilia continentur. Quod si queratur, si quis in eis ualeat esse sine peccato, et nullus inuenitur. Quis itaque homo sine peccato est? nisi ille, qui in peccatis conceptus non est. In uno ergo cubito consummatur arca, quia unus est auctor et redemptor sanctę ecclesię sine peccato. Ad quem et per quem omnes proficiunt, qui se esse peccatores sciunt. Agamus ergo gratias illi uni, qui cuncta quae de eo in sacro eloquio scripta sunt, opere impleuit, ut quae intellegi audita non poterant, uisa panderentur. Ibi quippe incarnatio, ibi passio, ibi mors, ibi resurrectio, ibi ascensio illius continetur. Sed quis haec audita crederet, nisi facta cognouisset? Signatum ergo librum, sicut in Iohannis apokalypsi¹ legitur,² quem aperire et legere nemo poterat, leo de tribu Iuda aperuit, quia omnia nobis eius mysteria in sua passione ac resurrectione patefecit; et per hoc quod infirmitatis nostrae mala pertulit, suę nobis potentiae et claritatis bona monstrauit. Caro enim factus est, ut nos spiritales faceret. Benigne inclinatus est, ut leuaret; exiit, ut introduceret, uisibilis apparuit, ut inuisibilia monstraret; flagella pertulit, ut sanaret. Obprobria et inrisiones sustinuit, ut ab obprobrio aeterno liberaret. Mortuus est, ut uiuificaret.

Agamus ergo, ó pater amabillime, gratias ei uiuificanti et mortuo, de eo amplius uiuificanti quia mortuo. Unde bene salutem nostram et passionem illius Aesaias contemplatus ait:³ 'Ut faciat opus suum, alienum opus eius, ut operetur opus suum, peregrinum est opus eius ab eo.' Opus etenim dei est, animas quas creauit colligere, et ad eterne lucis gaudia reuocare. Flagellari autem atque sputis inliniri, crucifigi, mori ac sepeliri, non hoc in sua substantia opus dei est, sed opus hominis peccatoris, qui hæc omnia meruit propter peccatum. Sed peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Et qui in natura sua manet semper inconprehensibilis, in natura nostra comprehendi dignatus est ac flagellari. Quia nisi ea quę erant infirmitatis nostrę susciperet, nunquam nos ad suę fortitudinis potentiam subleuaret. Et alienum opus fecit proprium, quia per hoc quod infirmans mala nostra sustinuit, nos qui creatura eius sumus, ad fortitudinis suę gloriam perduxit. Hinc etiam sumopere omnibus tam presidentibus quam etiam subiectis intra sanctam ecclesiam constitutis studendum est, ut discant compatiendo mutuo portare atque portari, et diligendo amari, rotas euangelicas semper intuentes, quia unus est deus, per quem bene omnes operantur, et omnis operatio bona per IIII sancti euangelii libros agnoscitur, et in unius dei cognitione et confessione completur.

Qualiter autem ad ipsam cognitionem humiliter peruenire ualeamus, subsequitur in eodem propheta:⁴ 'et ostium contra ostium.' Hic enim 'contra' non pro aduersitate, sed

¹ apokalypsi c.² Apoc. 5. 5.³ Isai. 28, 21.⁴ Ezech. 40, 3.

pro rectitudine ponitur. Ostium namque contra ostium est, cum recto itinere ab exteriori ad interiorem aditum peruenitur. In cognitione uero omnipotentis dei primum ostium nostrum fides est, secundum uero species illius, ad quam per fidem ambulando peruenimus. In hac etenim uita hanc ingredimur, ut ad illam postmodum perducamur. Ostium ergo contra ostium est, quia per aditum fidei aperitur aditus uisionis dei. Si quis uero utraque hæc ostia in hac uita uelit accipere, neque hoc a salubri intellegentia abhorret. Nam sepe uolumus omnipotentis dei naturam inuisibilem considerare, sed nequaquam ualemus, atque ipsis difficultatibus fatigata anima ad semet ipsam redit, sibiue de se ipsa gradus ascensionum facit. Ut primum se ipsam, si ualet, consideret, et tunc illam naturam quæ super ipsam est, in quantum potuerit, inuestiget. Diximus enim in exordio huius epistolæ de animæ nostræ ratione paruum, de qua nunc iterum pauca replicare dilectio ipsa compellit, qua deum ex tota anima et proximum sicut nos ipsos diligere iubemur.

Homo enim, ueluti omnibus liquet, ex duabus substantiis constat, corporis uidelicet et animæ. In eo enim quod agit in homine, anima proprie nuncupatur, in eo quod spiret in corpore, spiritus seu flatus uocatur. Sed singulis substantiis, id est duabus in unum coniunctis, quatuor inesse species uidemus. Nam cum origo corporis sit limus assumptum e terra, in se continet frigidum calidum humidum et siccum, substantia eius cum exprimitur, in forma limi explanatur. Hæc uiuificata diuinitus per animam quatuor rebus existit: ossibus nervis uenis et carne. Item natura eiusdem uiuificatæ substantiæ quatuor gerit in se diuersitates, ut esuriant sitiatur concupiscatur soporetur, manducando bibendo dormiendo generando. Hæc corporis ratio. Nunc animæ. Origo animæ est flatus uitæ ex spiritu dei. Actu creationis non generationis creatus est, ut sit flatus non spiritus. Hoc est actus substantiæ non eadem substantia, ut perinde creatio non generatio diuina sit. Opus non natiuitas, anima non deus, creatura non creator. Nam ut nostrum spirare uiuere est, ita dei spirare uiuificare est. Hæc itaque anima primum gradum ascensionis faciat, ut se ipsam ad se ipsam colligat, secundo, ut qualis sit uideat, tercio gradu super semet ipsam surgat, ac se contemplationi auctoris inuisibilis per rationem sibi datam subtiliter intendendo subiciat. Atque ut ad hæc digna sit, omnia fantasmata imaginum cælestium et terrenarum ab oculis mentis compescat. Quicquid de visu, quicquid de auditu, quicquid de odoratu, quicquid de tactu et gustu corporeo cogitationi eius occurrerit, respuat et calcat, quatinus se talem querat intus, qualis sine istis est. Nam hæc quando cogitat, quasi quasdam umbras corporum introrsum uersat. Abigenda ergo sunt omnia manu discretionis ab oculis mentis, quatinus se talem anima cognoscat, qualis sub deo super corpus creata est, ut a superiori uiuificata uiuifcet inferius quod administrat. Quæ et sic infusa est corpori, ut non per membrorum partes partibus sit diuisa. Nam in quolibet loco pars corporis percutitur, tota dolet. Miro autem modo una eademque uiuificatione membris presidens, cum ipsa per naturam non diuersa sit, per corpus tamen agit diuersa. Ipsa quippe est quæ per oculos uidet, per aures audit, per nares odoratur, per os gustat, per membra omnia tangit et tangendo lene ab aspero discernit. Et cum tam diuersa per sensus operatur, non hæc diuersa, sed una illa in qua creata est ratione disponit. Cum ergo se ipsam sine imaginibus corporis cogitat

anima, in primum ostium intrat, sed ab hoc ostio ad aliud tenditur, ut de natura omnipotentis dei aliquid contempletur. Anima itaque in corpore uita est carnis. Deus autem qui uiuificat omnia, uita est animarum. Si igitur tantae magnitudinis est, ut comprehendi non possit uita uiuificata, quis intellectu comprehendere ualeat, quantae maiestatis sit uita uiuificans?

Hoc ipsum considerare atque discernere iam est aliquatenus intrare. Quia ex sua estimatione anima colligit, quid de incircumscripso spiritu sentiat, qui ea inconprehensibiliter regit, quae inconprehensibiliter creauit. Conditor etenim noster longe impariliter creaturae suae presidet. Et quaedam operatur ut sint, nec tamen uiuant, quaedam uero ut sint et uiuant, nec tamen discernere aliquid de uita ualeant; quaedam autem ut sint uiuant atque discernant. Et operatur unus omnia, sed in omnibus non diuisus. Etenim uere summus et numquam sibi dissimilis deus, anima autem etsi per naturam sibimet ipsi diuersa non est, per cogitationem tamen diuersa est. Quia eo momenti ictu, quo de visu cogitat, de auditu cogitare obliuiscitur; et eo momenti ictu, quo de auditu uel gustu cogitat, de odoratu uel tactu cogitare non preualet, quia per cogitationem et obliuionem fit semper sibimet ipsi dissimilis, ut nunc hoc, nunc illud cogitatione teneat. Omnipotens autem deus, quia sibimet ipsi dissimilis non est, ea uirtute uidet, qua audit omnia, ea uirtute creat, qua iudicat creata. Eius ergo et uidere simul omnia administrare est, et administrare conspiciere. Nec alia cogitatione iustos adiuuat atque alia iniustos damnat, sed una eademque ui naturae singularis sibi semper indissimilis dissimilia disponit. Cur autem hoc de potentia creatoris ammiremur? quia uirtutis eius uestigia et in creaturis conspiciamus. Natura quippe luti et cerae diuersa est, solis uero radius non est diuersus; et tamen cum diuersus non sit, diuersa sunt quae in luto et cera operatur, quia uno eodemque sui ignis calore lutum durat et ceram liquat, sed fortasse hoc in natura luti uel cere est, non in ipsa solis substantia, quae in naturis diuersis diuersa uidetur operari. Omnipotens autem deus in semet ipso habet sine inmutatione mutabilia disponere, sine diuersitate sui diuersa agere, sine cogitationum uicissitudine dissimilia formare. Longe enim dissimiliter operatur dissimilia numquam sibi dissimilis deus, qui et ubique est et ubique totus est. Ait enim:¹ 'Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.' De ipso etiam et alibi scriptum² est:³ 'Cælum metitur palmo, et terram pugillo concludit'. Ex qua re considerare necesse est, quia is qui cælo uelut sedi presidet, super et intus est. Et qui cælum palmo et terram pugillo concludit, exterius superius et inferius est. Ut ergo indicaret omnipotens deus interior se esse et superiorem omnibus,⁴ cælum sibi sedem esse perhibuit. Ut uero se ostenderet omnia circumdari, cælum metiri palmo et terram se asserit concludere pugillo. Ipse est ergo interior et exterior, ipse inferior et superior. Regendo superior, portando inferior; replendo interior, circumdando exterior. Sicque est intus, ut extra sit; sic circumdat, ut penetret, sic presidet, ut portet; sic portat, ut presideat. Hinc etiam intellegendum, si anima nec se ipsam perfecte sufficit penetrare, quanto minus

¹ Isai. 66, 1.² scriptum c.³ Isai. 40, 12.⁴ omnibus c.

illius magnitudinem, qui animam ita rationabilem potuit condere? Sed dum conantes atque tendentes quiddam de inuisibili natura conspicer, lassamur, reuerberamur, repellimur, et si interiora penetrare non possumus, tamen iam ab exteriori ostio interius ostium uidemus, illudque cum humilitate ueneramur, quod inscrutabile omni genere miramur.

Sed et de istis iam dicta sufficiant; et ne amplius restes laxes, quibus me ad quadrigas tuas ligare rogaui, ne forte ex artibus uix eductus, iterum in pelagus immensum submergar prophetarum. Quorum dicta eo sunt mystico intellectu plena, quo constant non ab alio, sed ex spiritu sancto dictata, et per os sanctorum prophetarum prolata ac propalata. Et quia scio certissime, quod hæc omnia sapientiam tuam inexhaustam minime latent. Scito uero, quod omnes infantes tales non sunt, qui hæc ita sciant. Quapropter et si non omnia, tamen gustum ex aliquantis necessariis porrigo illis, qui nesciunt, uel qui ad legendum tardi sunt. Praeterea nolo me loris tuis intantum obstrangules, uel obtutum tegas, ut eloqui¹ uel uidere uiam non possim. Saltem uel Maronis Musas cernere, uel ipsum licentiam da. Nolo tamen ipsum uidere, quem credo in pessimo loco manere, et quia terret me uisus eius. Sepe uero quando legebam illum, et post lectionem capiti subponebam, in primo sopore, qui post laborem solet esse dulcissimus, statim affuit monstrum quoddam fuscum, et per omnia horribile, interdum gestabat codicem, interdum calamum ad aures, ueluti scripturus aliquid, ridebat ad me, uel, quia dicta eius legebam, iridebat me. Ast ego euigilans signabam me signaculo crucis, librum eius longèque proiciens iterum membra dedi quieti. Sed nec sic cessauit fantasma ipsius terrens me, ferens tridentem nescio utrum Plutonis domestici eius, an alicuius alterius pre manibus, facie furua solos dentes candidos ostendit: quamque comminationem illius similiter in nomine domini signatus contempsi, ueluti ludum eius ante risibilem pro nihilo habui.

Quod si omnes dii eius tales sunt, qualem se ipse finxit, et de quibus mira ac varia canit, detestandi sunt penitus, licet legantur eorum gesta. Quis enim sanum sapiens pro risu non habet, quod refert idem Maro nigellus² de Ioue et Iunone. Quando altercabantur de diuinitatis suæ potentia, placuit eis hanc sic experiri, ut homo sine femina et faemina sine uiro generaret. Tunc Iuppiter ex barba sua dicitur genuisse Minervam arcium deam, et econtra Iuno genuisse ex femore suo Vulcanum, quem Orcum nominauit. Uidensque eum deformem irata proiecit a se. Qui cadens fractus est coxa et catax efficitur. Quam ob rem posuit eum fabrum diis infernalibus. Nec post multum ille diis omnibus ad cœnam suam inuitatis, Iunonem in sella quam ipse fabricauit gaudentem ac ridentem pro ipsius fabrica matrem agnouit. Ad eius conuiuium non ueniat anima mea, nec sit in numero talium fantasmatum. Item cum narrat,³ qualiter Inachus rex habuit filiam nomine Io, quam Iuppiter amauit, et ob hoc irata Iuno posuit ei custodem Argum quendam C oculos habentem et uno tantum uigilantem. Concubitus tamen peragitur. Sicque ille in oestrum animal et illa in uaccam conuersa Bosforum, quod nunc Ellespontum dicitur mare, transnatauit et fugit in Egyptum. Hinc memorat ita dicens: ⁴

¹ nec loqui corr. in eloqui c.

² Cf. Seruii Comment. ad Verg. Aen. 8, 454, Bucol. 4, 62.

³ Seruii

Comment. ad Aen. 7, 790, Georg. 3, 152.

⁴ Verg. Georg. 3, 152. 153.

'Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
Inachiae Iuno pestem meditata iuuencae.'

Item, cum de excidio Troiæ uera quaedam permiscet fabellis suis falsis, narrat¹ quomodo Tros, unde Troia, habuit duos filios Ilum et Assaracum. Ilus, post patrem rex Troie, genuit Laomedontem, patrem Priami. Assaracus uero genuit Capin, ex quo editus Anchises genuit Eneam. Sed ueris ex parte falsa permiscuit, narrans, qualiter Paris, filius Priami, in nuptiis Thetydis nymphæ aureo malo a Discordia coram exposito, Ueneris formam iudicauit Iunoni pulchriorem. Sicque Iuno ac Minerva sprete sunt et iratae contra omne illud genus. Sed ob hoc maxime irata dicitur Iuno, eo quod Iuppiter ex Electra, filia Athlantis, dicitur genuisse Dardanum, unde origo Troianorum. Hinc etiam sic canit:²

'Et genus inuisum et rapti Ganimedis honores',
quem constituit ad pincernam, amota Hebe filia eius. De ipsa autem Helena commemorat ita:³

'Non tibi Tyndaridis⁴ facies inuisa Lacenae
Culpatuæ Paris; diuum inclementia, diuum.'

Dicunt autem,⁵ quod de Ioue et Leda natus sit Pollux et Helena; item de Tyndareo et de ipsa Leda Castor⁶ sit editus. Unde Tyndaridis patronomicum est Helenae, quam rapuit Paris, filius Priami. Quam ob rem Menelaus maritus eius congregauit omnes Grecos aduersus Troiam, et X. anno expugnauit eam. Item cum canit:⁷

'Da propriam, Tymbreæ, domum, da menia fessis'

Apollinem inuocasse narrat, qui uocatus est Tymbreus Apollo a loco Troiæ tymbra. id est saturegia pleno. Quem etiam mater eius Bericyndia, quæ et Opis, et mater deum uocata est, in Ida Crete abscondit a patre, unde Ideus Apollo uocatus est. Statuitque Coribantes et Curetes populos, qui cymbala personarent, ne audiretur infans. Ibiq; apes eum pauisse ferunt, pro qua gratia postea Iuppiter eis in munere concessit, ut absque concubitu foetus parerent. Canit etiam inde ita:⁸

'Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse
Addidit expediam, pro qua mercede, canoros
Curetum sonitus crepitantiaque aera secutæ,
Dicteo caeli regem pauere sub antro.'

Item cum canit:⁹

'Et iuncti currum dominae subiere leones',

fabulam talem tangit. Scyros est ciuitas, de qua fuit Athlantis uirgo, Scynei filia, prepotens cursu, quæ responsum accepit, ut, si umquam nuberet, in aliam naturam uerteretur. Quam tamen Ylomenes, Megari filius, malis a Uenere datis seduxit precurrendo, illaque fugiente in templum matris deum, ibi ab ipso constuprata est, et hoc

¹ Cf. Servii Comment. ad Verg. Aen. 1, 284. 27. 28. ² Aen. 1, 28. ³ Aen. 2, 601. 602. ⁴ tyndaridis c. ⁵ Cf. Servii Comment. ad hunc locum. ⁶ et Clytemnestra addidit manus recens. ⁷ Aen. 3, 85. ⁸ Cf. Servii Comment. ad Aen. 3, 104. ⁹ Georg. 4, 149—152. ¹⁰ Aen. 3, 113, cf. Servii Comment. ad hunc locum.

ideo, quia Ueneri gratiam non retulit. Quapropter mater deum ambos conuertit in leones, qui currum eius traherent, et ne ulterius leo cum leena concumberet interdixit. Inde et Plinius Secundus dicit leonem cum parda et pardam cum leone misceri. Sed hec omnia et cetera aliorum poetarum gentilium figmenta quam falsa sint et sterilia, facile perpendit quisquis catholicam fidem tenet.

Scriptis tamen supradictus laruula in honore Octauiani Cæsaris tria opera,¹ sine pro acquirendis agris, seu pro ciuibus suadentibus amicis, ut scriberet Cornelio Gallo et Quintiliano Uaro, Emiliano Macro poeta et Asinnio Pollione, Ualerio Flacco et Mecenate dispensatore, qui tunc apud Cæsarem optime ualebant. Nam in bucolicis secutus est Theocritum Siciliensem, qui septem eglogas scripsit. In georgicis uero Hesyodum Ascreum, de loco ita uocatum, qui duos de cultura terrae libros conscripsit. In Aeneadibus autem Homerum secutus est, qui XL duobus libris gesta Grecorum aduersus Troiam refert. Linquamus, pater, iam linquamus Maronem cum Sinonte suo mendacissimum, et in Stige pessima palude cum Apolline et Musis suis sepultum. Ibi amplexetur Proserpinam suam et audiat Orpheum pro Euridice sua diis infernalibus citharizantem. Ibi etiam ludant coram eo, quantum cupiat, filii Plutonis et Noctis, Parce et Eumenides, ex contrario dictæ, eo quod minime parcant et non sint bone deæ.² Quarum nomina sunt: Cloto, id est euocatio, Lachesis, id est sors, et Atropos, id est sine ordine.³ Et ut longo tempore in tali balneo sedeant, Fata sua, quæ et Furiæ dicuntur, id diiudicant: Allecto, Thesiphone, et Megera.⁴ Cælestis rex maledicat talia figmenta. Et quid hec eadem nominare ualeo? nisi supra compositorum equorum, qui redam tuam trahunt, stercorea decidentia. Unde non immerito Ennius poeta a quodam interrogatus, quid quereretur in Marone, respondit: 'Aurum inquit in stercore quero.' Et quia, prout nosti, sicut stercus parat agrum ad proferendum satius frumentum, ita dicta paganorum poetarum licet fæda sint, quia non sunt uera, multum tamen adiuant ad percipiendum diuinum eloquium.

Hinc sane omnes, qui hanc epistolam lecturi sunt, rogo, ne perturbentur nec felle tenus irascantur, quod a deo tibi datæ sapientiæ tanta asscribimus. Si enim uniuersalem prudentiam tuam tam in dominicis quam etiam in publicis functionibus pensare uoluissent, quam aptus es ad omnia ubique, non haberent in hac sceda, quid mirarentur. Malui tamen hanc epistolam inter primas uel secundam fore ad honorem tuum scriptam. Scilicet quia tu primus deo seruientium merito a regali munificentia es positus, non sit tenuitate sensus ultimum, quod constat ad te scriptum. Nec est a scientibus nimis mirandum, si tu principali dono sapientiæ intantum præuentus es, ut ceteris coequari facile non possis, cum et sanctorum patrum a patriarchis et deinceps per incrementa temporum creuit scientia spiritalium. Et ut inde apertius dicam aliquid. Plus namque Moyses quam Abraham, plus propheta quam Moyses, plus apostoli quam propheta in omnipotentis dei scientia eruditi sunt. De tali etiam spiritalium uirorum incremento loquitur Danihel dicens: 'Pertransibunt plurimi et multiplex erit scientia.'⁵ Quis enim

¹ Cf. Seruii Commentar. ed. Lion I, 1, II, 169. Donati Vitam Vergili (Suetoni Reliquiae ed. Reifferscheid p. 54).

² Seruii Comment. ad Aen. 1, 22. ³ Fulgentii Mytholog. I c. 7. ⁴ Ibi I c. 6. ⁵ Dan. 12, 4.

nesciat, quia Abraham cum deo locutus est, et tamen ad Moysen dominus dicit: 'Ego sum deus Abraham, et deus Isaac, et deus Iacob, et nomen meum Adonai non indicaui eis.'¹ Ecce plus Moysi quam Abrahae innotuerat, qui illud de se Moysi indicat, quod se Abrahae non indicasse narrabat. Sed uidendum est, si prophetę plus quam Moyses diuinam scientiam apprehendere potuerunt. Certe psalmista dicit: 'Quomodo dilexi legem tuam, domine, tota die meditatio mea est.'² Atque subiungit: 'Super omnes docentes me intellexi';³ et iterum: 'Super seniores intellexi.'⁴ Qui ergo legem meditari se memorat et super omnes docentes se ac seniores intellexisse testatur, quia diuinam scientiam plus quam Moyses acceperat, manifestat. Item quomodo ostensurus sum, quod plus sancti apostoli edocti sint quam prophetę? Certe ueritas dicit: 'Multi reges et prophetę uoluerunt uidere quę uidetis et non uiderunt, et audire quę auditis et non audierunt.'⁵ Plus ergo quam prophetę de diuina scientia nouerant, quia quod illi solo spiritu uiderant, hoc ipsi carne uidebant. Quapropter non est multum mirandum, si et tu plus gnoscis quam Plato et Maro, quorum neuter ad tantam scientiam peruenire potuit, ut sciret deum. Tu uero non solum cognoseis trinum et unum deum omnipotentem, sed et in nomine eius diligis proximum tuum, sicut te ipsum. Ac in ipsa purissima caritate patiens es, benignus es; non emularis; non agis perperam; non inflaris; non queris quae tua sunt,⁶ sed pro utilitate omnium laboras, et praecipue pro his, qui tibi in deo commissi sunt. Nam, deo propitio omnia iuste prouidente, tria monasteria curę tuę procuranda commissi sunt: quorum te hactenus non dominum sed patrem noueras. Quique etiam omnes intantum te diligunt, ut plus absentiam tuam defleant, quam praesentiam timeant.

Ac ne me in his laudibus ypocritam censeas, dicam tibi absque fūco simulationis, quia, prout nosti, beatissimo praeceptore meo Walahfredo pro responso quodam domini⁷ regis ad Carolum germanum suum pergente ibique defuncto, interim quo eum inde sperabas incolomem reuersurum, iussisti me de Annanensi coenobio ad monasterium sancti Galli commorandi et discendi gratia proficiscere, ibique a fratribus honorifice receptum aliquandiu commorari. Quod et feci iuxta preceptum benignitatis uestre: nauem conscendi, atque illuc cum omni prosperitate deo gubernante perueni. Tantasque uirtutes in eisdem fratribus conspexi, ut uix illas ne dicas me, sed neque Pythagoram de Samo egressum has eloqui posse. Alius enim alio humilior et patientior inuenitur, nec est zelus amarus inter eos, uel inuidię lior, sed sola caritas ibi principatur et iustitia regnat. Et si caritas mater est uirtutum, et concordia filia eius, ac simplicitas sancta earum pedissequa, illic sine dubio domicilium proprium habent. Quę et si pro tempore aliquanto in aliis locis commorata fuerit, et particulatim se ibi ostenderit, hic tamen semper cum filia et ministra tota consistit. Nec est aduentantium hospitem ullus, cui ab his tribus non occurratur. Sunt enim ingiter simul indissolubiles, ut funiculus triplex,⁸ et inter omnes sparsae, integrę tamen, unum omnibus ministerium praebent. A cuius scilicet caritatis uberibus suxit beatus Engilpertus largitatem, et ingeniosissimus Hartmodus benignitatem. ambo docti, ambo tam deo quam hominibus dignissimi, tibi etiam domino carissimo per

¹ Exod. 6. 3.² Ps. 118. 97.³ Ps. 118. 99.⁴ Ps. 118. 100.⁵ Luc. 10. 24⁶ Cf. 1 Cor. 13. 4. 5.⁷ domni corr. in domini c.⁸ Cf. Eccle. 4. 12.

Sed neque in ædificiis construendis ex omni materia tam industrios viros vel raro usquam repperi, sicuti bene in nido apparet, quales uolucres ibi inhabitant. Certe basilicam et coenobii claustrum et non miraris quod refero. Et ne de omnibus sileam, quid est Winihartus, nisi ipse Dedalus, vel quis Isenricus, nisi Beseleel secundus: in cuius manu semper uersatur delabrum, excepto quando stat ad altaris sacri ministerium. Tanta humilitas in eis est, ut tam perfecti uiri non dedignantur quis rusticum per se ipsos actitare, pensantes scriptum: 'Humilitate penetratur celum et caritate peruenitur ad regnum sempiternum'. Quid memorem de domno Analgero, in consiliis preuideo atque in uniuersa morum honestate preclara. In diuino autem cultu quam religiosus sit, testatur altare aureum, ante quod solo sedet uel iacet orans. Taceo de domno Ratgero, uero simplicissimo, usque quo uentum fuerit ad hoc quo latius id ualeam expone. Quamvis omnis congregatio illa per totum diem laborauerunt in una columnarum Martini, quæ in basilica ipsa circumstant. Ad ultimum omnibus iam fessis ac inde succedentibus, sicut ille ab incepto opere non recessit, sed tamen frustra sudauit, atque in hoc uerbo prorupit dicens: Sancte Gallè, fide illam. Mirumque in modum in his uerbis singulorum edictis rupis illius uides inmensa sua sponte inde fissa cecidit, uide tota illa multitudo ante laborauit, ut aperte daretur intelligi, quod hanc fidem non labor hominum, sed meritum sancti Galli parauit: quæ per incarnationem uentris eius singulorum tam facile fissa apparuit. Et quia non ipse frater columna spiritualis uentris fuit, in tali miraculo quippe claruit. Longum est enarra, si uis illam fratrum bene gesta, quibus per meritum sancti Galli presentiam, uelim tam breui sermone concludere, cum omnes unum sint, et ipsi in Christo et Christus in eis. Quia illi impossibile est capiti uel qui se dirigunt membra sua, sed nec aliquis ad imperatorem afficit eum membris suis, qui se cohercet capiti suo. Fateri uisita locutionem tuam in eis, et persequere caritatem fratrum, et tuum uel aliquem uel in patris tui uultum miserationem. Campoburgum in eis quod illi deus per prophetam suum precatus dixerat: 'Et ueniens inuocabo cum eis et ipsi inueniant, et inter illos ambulabo et erit illorum deus et ipsi erunt mihi populus'. Et hanc premissam oblationem bene de cum benedictione semper laudat nomen domini.

Quadruplet. In this the first three children are identical twins and the fourth child is a fraternal twin. This type of twinning is very rare. It is estimated that there are only about 1 in 100,000 quadruplets born each year.

que mihi constant de uestra bonitate nota et laude dignissima. Et cur non memorie tradimus facta uirorum cum Christo uiuentium, si tanto studio legimus diffamari facta hominum iniquorum mortuorum et cum diabolo in inferno sepultorum? Quid enim Iupiter uel Maors, nisi homines pessimi? Et quid econtra sanctus Columbanus et sanctus Gallus, nisi homines optimi fuerunt? quorum familia, tantis terrarum spatiis dirempta, talis est, ut una sit, tantaque est, ut per dei gratiam signa faciat. Sed quia de omnibus longum est commemorare, uel de uita sancti Galli, cuius tu pastor quam optime tugurium possides, et familiam regis, liceat amoris causa uirtutum eius quosdam floscellos decerpere, et metricis melodiis ceu florem diadema capiti tuo componere. Ut si superius te omni uirtutum decore dixi gemmatum, sine corona tantum, non te uideat sol stellatum. Scripsit itaque eiusdem confessoris Christi uitam supradictus preceptor meus, uir simplicissime uite et per omnia recte, beatus Walahfredus tibi notissimus, quem etiam tu ipse ut peritus cathegeta peritum sophistam enutristi, et ut plus in domo dei luceret lumine dei preuentum super candelabrum eleuasti. Sed heu pro dolor, mors acerba quae nulli parcere nouit,¹ subito eum nobis tulit, nec tamen sibi animam illam uindicauit, quam Christus assumpsit. Uoluit uero ille poaetico coturno gesta beatissimi Galli comere, sed morte preuentus uitam in uita finiuit. Unde ego rogatus sum a quibusdam fratribus; et praecipue a deuotissimo Gozperto, ne dicas caluo, sed pilis zephali auretenus nudo, omni tamen sancta beniuolentia pleno, felicissimi abbatis Gozperti nepote, cum quadam ui impulsus sum, ut quod magister deuotus non impleuit, ego cliens adsecla compleam illum secutus. Asserens esse unum tam incipientis ex animo quam perficientis premium. Fecissemque fateor in hac re uotis satis, si supra dictus dilectus noster in hac petitione aliquam patientiam habuisset. Est enim tam feruentis studii, ut in una eademque hora et lac uelit mulgere et caseum praemere, cum nec Roma una die sit condita, sed neque triticum eo die metitur, quo seminatur.

Ad hec etiam de uno fonte non putauit sitibundus sitim suam posse sedari, ad mare cucurrit, scilicet Homerum nescio quem nouum pro hac re inuocans eis Hrenum, qui in morem Flacci non currit in poemate sed fluit. Insuper et Alpes philosophantur circum. Sub quibus iugum Sambutinum Radpertus² lyrico possidet sono; et si nosset antra Musarum, esset talis ut Cinthius Apollo. Cuius poesis prisco si interdum alternatur more, Hartmodus eius aures auellit apta repingens proprietati. Nam et ipse scientiam philosophandi habet, ut Aristotiles calamus in mentem tinguens.³ Et quia multa sunt miracula sancti Galli, plures decet habeat asstipulatores multiplicesque laudatores. Ac ne solus in eius laude sileam, cuius beneficia immensa in me ipso expertus sum, tam in uocis claritate, quam etiam in luctus mei solamine, ita ut noctu ante tinnitum nolę hunc uersum cantaret ante me: 'O alumne tuos comprime luctus.' Quem etiam luctum pro manenti concordia, ne propter me ibidem unquam mutaretur, in crypta eiusdem sancti deo fudi. Quapropter licet supra nominatis poetis sim abiectior, et ob ipsorum facetam

¹ Cf. supra p. 10: 'mors.. quae nulli parcere nosti.'

² rihpertus corr. in radpertus c.

³ Isidori

Etymol. II c. 27. 1: 'Aristoteles, quando perihermenias scriptitabat, calamus in mente tingeat' (cf. Alcuini dialecticam c. 16, opp. II, 350).

urbanitatem satis spretus, quia nec poetam nec amosoterum me esse profiteor, tamen uestra auctoritate iubente, quibus parua delectant, de magnis parua excerpo. Et ne per omnia petentibus mentiar, uel supra dicto amico in his satisfaciam, si uel pauca referam, cum ipse ad summos enolauerit: inde rogo capiat summa, et ob hanc iniuriam ne spernat minima. Quia apes et formicae si uires non habent, ingenium tamen habent, ac monoceros corpore paruo cornu tamen configere audet. Eo schemate et ego putto tuus, si te in manibus teneo, a facie ipsius magni Homeri non fugio. Et nescio cuius mentis sit, me uero ita precipitem scio, ut si bacillum tuum non intermiseris, ad capillos usque deuoluemur. Inter hec etiam et cuiusdam Scotticae peregrina iacula¹ uereor, ceu ex latere emissa, quae modo in partibus Ausoniae puttoni cittonias uel aliud quid incogniti cibi colligit, et licet attrita fronte apparebit, quando putto inde gustabit. Taertius timor me praemit caluus iam dictus² partibus his fauens. Sed tuo priuilegio semper saluo consolatur me una res super eo: quia talis caluus numquam erit saluus, immo erit saluus, si bene fuerit caluus. Hancque horripilationem forsitan in ponte Cumetensi hauserat, quando de Bobionensi coenobio reliquias sancti Columbani secum ferens rediit, et ob incuriam quandam de navi egrediens proram inepigit, et in mare cecidit, indeque a subleuantibus emersus putabatur a nautis, ut esset Paulus. Sed quia, ut quondam Iacob, claudicabat, cognitus est a ducentibus ut is esset, qui antea per se talis incedebat. Grande tamen tantum periculum, et laudandus deus qui eum liberauit per suum miraculum. Haecque alias suo loco dicenda relinquo.

Ceterum, mi magister et domine amabilissime, in calce huius epistolae sanctitatem uestram obnixe depono, ut nugas praesentes eloqui mei ita suscipiatis, ueluti optime confido in paternitatem uestram. Adiunxi autem et huic operi breue opusculum, quod de incoptione nostri coenobii et fratrum ibidem deo olim famulantium uita conscripsi. Ipsaque dicta uiro per omnia doctissimo, domno Gozbaldo episcopo uel approbanda seu refutanda commendauimus; et quia ille haec sibi grata diiudicauit, uestro non ingrato iudicio examinanda destinamus. Simul et hoc scitote, quod nec in cera uel in tabula hec expressi, sed sicut in presentibus scedis dictata sunt, ita sunt uobis directa, ut si forsitan coram lecta non placuerint, non sit dolor perisse quod constat uile fuisse. In priori quidem opere Anitium Boetium sum imitatus, in isto uero Prosperi nostri morem ex parte secutus. Tu uero, doctor sagacissime, linceis oculis in talibus utens, orationibus tuis me adiuna, quatinus ad portum quietis quandoque prospere euectum audias me inter letissimos celeuma ex alto canentem. Sancta et inseparabilis trinitas uos cum omni grege uestro bene ualere faciat, mei memorando semper in quo amen.

O felix uates, senioris nomine dignus,
 Poscimus, optatam det tibi Christus opem.¹
 Dum bona cuncta² placent, cunctis pietate ministra;
 Actibus aequae tuis mens mea laeta manet.³

¹ Ad marg.: Liup.
 mond p. 210): ut det.
 v. 264.

² Ad marg.: G(ozpertus).

³ Theodulf. ad Aiulfum episc. v. 272 (Opp. ed. Sir-

⁴ cuncta c. Theodulf. l. l. v. 263: Dum bona uestra.

⁵ Theodulf. l. l.

- 5 Est tibi larga manus, placidum cor, dulcia uerba:
 Es probus et sollers, promptus ad omne bonum;¹
 Munificus, sapiens, castus, sincerus, et aequus,
 Absoluens legis mystica quaeque piae.
 Artis grammaticae et summus sophista uocaris,
 10 Undique doctus eris artibus omnigenis.
 Quattuor et clarus uirtutibus almus haberi,
 Innumeris aliis ex caritate micans.
 Uestra ob quas res non potui e bonitate silere,
 Sed mage te ostentans esse legentis odor.
 15 Care Grimolde pater, gratis haec auribus hauri
 Carmina, quae nullo sunt peritura die,
 Dum rapidis sol currit equis, uibramine terras
 Inlustrat, gelidis dum mare feruet aquis,
 Istis in dictis legitur tua fama beata,
 20 Nominis eterni et gloria magna tui.
 Te precor interea nostram bene suscipe Musam,²
 Ut sit tuta canens, sis pia pelta tegens.
 Liuior edax tacito si quisquam murmure dicat,
 Cur haec auderem scribere inepta tibi,
 25 Et lacerare cupit nostros molimine uersus,
 Tu, pater alme, manum porrige quaeso mihi.
 Et mecum simul improbitatis ab igne rubentem
 Reice, ne fuscet candida dona tua.
- Quod si non cesset lacerans mea dicta susurro,
 30 Hoc ipse exponat posco problema tibi:
 Oenon paleon pi melin gallan eleon,³
 Et non miraris dulcia nosse tua.
 Neon ide lalo rema sison ripho ariston⁴
 Uescere quis poteris tuque poeta tuis.
 35 Phrontistes phronimos phisa philoponia nechros:⁵
 Hoc fecit Christus primus in orbe deus.
 Qui cruce frugifera mundum ex pietate redemit,
 Nos saluat morte perpetua moriens.
 Si cum surrexit, docuit nos surgere posse,
 40 Ascendensque polum scandere quemque monet.
 Cuius nempe crucis donis nunc tangere quaedam
 Musa uolebat ouans, sub breuitate iocans.
 Sed quia nec cosmus, toto si sudat in orbe,
 Hanc digna poterit laude sonare crucem,
 45 Sume tamen gustum hic huius cum laude triumphi,
 Uersibus innixis cerne suprema notis,
 Et sancta prece sic me sustentare memento,
 Ludere quo possit Musa ferendo pyra.

¹ v. 5—6 ex Theodulfo l. l. v. 287. 288 Sit tibi. Sis probus. ² Theodulf. l. l. v. 291: 'Te precor interea nostrae memor esto ruinae.' ³ Ad marg. 'uinum butyrum bibe lac oleum'. ⁴ 'Nouum uide loquor uerbum moue sorbeo prandium' ad marg. ⁵ 'curator sapiens sufflat studium mortuus' ad marg.

- Crustumiiis Syriisque pyris¹ sunt haec potiora,
 50 In quibus auxilium poscimus ad dominum.
 Mollia² Pyerydes subtili carmina filo
 Non nebunt, domini ueste nitente mihi.
 Castalides nec percurrunt subtemine telas:
 Fuis namque meis purpura sed dabitur.
 55 Ante cadant imis miscentia sidera terris,
 Aut fluat ad summos flumen ubique polos,
 Nylo ante Herydanns properet. pugnacibus undis,
 Aut Tygris Rhodanum tangat ab amne furens,
 Ante plagas mundi radios sol condat in omnes,
 60 Quam tuus a nostro pectore amor redeat.
 Iamque uale felix per tempora longa magister,
 Ac memor esto mei, sum memor ipse tui.

VERSUS LXIII.

DE VERA ESSENTIA DEITATIS CUIUS EST SOLIUS TOTUM ESSE QUOD EST VERE ESSE.

Sane antequam de uita sancti Galli aliqua tangam, de sanctę trinitatis essentia uel substantia pauca dicam. Uerius enim cogitatur deus quam dicitur, et uerius est quam cogitatur. Et quomodo intellegitur, nisi per sapientiam et quid est ipsa sapientia, nisi lumen spiritale et incommutabile. Est enim et sol iste lumen sed corporale; est et spiritalis creatura lumen, sed non incommutabile. Lumen ergo pater, lumen filius, lumen spiritus sanctus; simul autem non tria lumina, sed unum lumen. Sic et sapientia pater, sapientia filius, sapientia spiritus sanctus, et simul non tres sapientiae, sed una sapientia. Et quia hoc est ibi esse quod sapere, una essentia pater et filius et spiritus sanctus. Itaque omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus, nec tamen tres omnipotentes, sed unus omnipotens, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria.¹ Quicquid² ergo ad se ipsum dicitur deus, et de singulis personis ter dicitur, patre et filio et spiritu sancto, et simul de ipsa trinitate non pluraliter, sed singulariter dicitur, quoniam quippe non aliud est deo esse, et aliud magnum esse. Sed hoc idem illi est esse, et magnum esse, quia ea magnitudine magnus est, qua ipse est eadem magnitudo. Propterea sicut non dicimus tres essentias, sic non dicimus tres magnitudines, sed unam essentiam et unam magnitudinem. Quia sicut dictum est: Hoc est deo esse, quod est magnum esse, eadem causa nec magnos tres dicimus, sed unum magnum, quia non participatione magnitudinis deus est magnus, sed se ipso magno magnus est, quia ipse sua est magnitudo. Hoc et de bonitate, et de eternitate, et de omnipotentia dei dictum similiter accipiendum, omnibusque omnino predicamentis quae de deo possunt pronuntiari, quod ad se ipsum dicitur, non translate, ac per similitudinem,

¹ Verg. Georg. 2, 88.² Cf. Anonii Mosellani v. 396 — 398:

Mollia subtili nebunt mihi carmina filo

Pierides, tenuique aptas subtemine telas

Percurrunt: dabitur nostris quoque purpura fuis.

³ Cf. Rom. 11, 36.

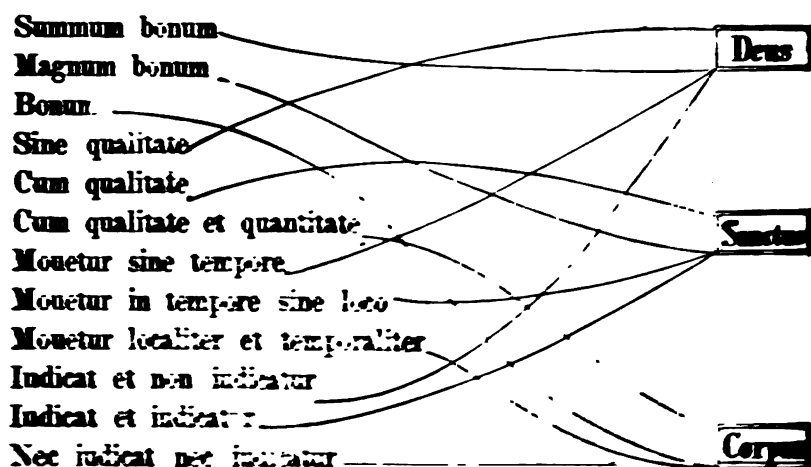
Erbinius I. 710).

⁴ Quicquid — magnitudinem ex Alcuini libro de fide sanctae trinitatis I c. 7. Cf. et

sed propriae. Quapropter uel sic intellegamus deum si possumus, quantum tamen possumus, sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ praesentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutatione mutabilia facientem, nihilque patientem. Sicut enim ab eo quod est sapere dicta est sapientia, et ab eo quod est scire scientia, ita ab eo quod est esse dicta est essentia; et est specialis et permanens atque incommutabilis dei essentia, quae et substantia dicitur. Sunt etiam alię quae dicuntur essentie siue substantię, sed capiunt accidentias, quibus in eis fiat uel magna uel quantacumque mutatio. In deo autem nihil quidem secundum accidens dicitur, quia nihil in eo mutabile est. Nec tamen omne quod dicitur, secundum substantiam dicitur. Dicitur ad aliquid enim sicut pater ad filium, et filius ad patrem, quod non est accidens, quia et ille semper pater et ille semper filius; et non esset pater, nisi esset filius, nec filius esset, si non esset pater. Nec coepit esse, sed semper est pater filii et semper est filius patris. In rebus uero creatis atque mutabilibus quod non secundum substantiam dicitur, restat ut secundum accidens dicatur. Omnia enim accidunt eis, quae uel amitti possunt, uel minui et magnitudines et qualitates et quod dicitur ad aliquid, sicut amicitie,² propinquitates, seruitutes, similitudines, equalitates et si qua huiusmodi sunt, et situs et habitus et loca et tempora atque passionem non ita in deo. Et hic X cathedrias introducam,³ sicuti cum dicimus 'homo' substantiam designamus, uerbi gratia: Secundum substantiam homo est uel homo non est. Quantitas eius est, utrum sit quadrupes uel non; qualitas, utrum candidus uel non; relatiuum eius, utrum propinquus uel non; situs, utrum iaceat uel non; habitus, utrum armatus sit uel inermis; tempus, utrum hesternus sit uel non; locus, utrum Rome sit uel non; facere, utrum cedat uel non, id est percutiat; pati, utrum uapulet uel non. Haec in substantia hominis sub eodem praedicamenti genere uel affirmantur esse uel non esse. In deitatis uero substantia nulla diuersitas est. Quapropter illud precipue teneamus quicquid ad se dicitur prestantissima illa et diuina sublimitas substantialiter dici, quod autem ad aliquid non substantialiter, sed relatiue dici. Tantamque uim esse eiusdem substantiae in patre et filio et spiritu sancto, ut quicquid de singulis ad se ipsos dicitur, non pluraliter in summa sed singulariter accipiatur. Quem ad modum enim deus est pater, et filius deus est, et spiritus sanctus deus est, quod secundum substantiam dici nemo dubitet, non tamen tres deos, sed unum deum dicimus eam ipsam prestantissimam trinitatem. Ita magnus pater, magnus filius, magnus spiritus sanctus, nec tamen tres magni, sed unus magnus. Sic et bonus pater, bonus filius, bonus et spiritus sanctus non tamen tres boni, sed unus bonus deus. Ideo non ait in euangelio:⁴ nemo bonus nisi solus pater, sed 'nemo bonus nisi solus deus.' In patris enim nomine ipse per se pater pronuntiatur, in dei uero nomine et ipse et filius et spiritus sanctus, quia trinitas unus deus. Situs uero et habitus et loca et tempora non propriae sed translate ac per similitudines dicuntur in deo. Nam et 'sedere super cerubim' dicitur,⁵ quod ad situm dicitur, et 'abyssus sicut uestimentum amictus eius',⁶ quod ad habitum, et 'anni tui non

¹ In deo — filius patris ex Alcuini l. de fide s. trinit. I c. 9 p. 710.
² amicitiae c.
³ Cf. d.
⁴ Luc. 18, 19.
⁵ Ps. 79, 2; 98, 1.
⁶ Ps. 103, 6.

deficient,'¹ quod ad tempus, et 'si'² ascendero³ in caelum tu illic es', quod ad locum. Quod autem ad faciendum attinet, fortassis de solo deo uerissime dicatur. Solus enim deus facit quæ uult, et tamen ipse non fit, neque patitur quid, quantum ad eius substantiam pertinet, quæ deus est. Sed neque augetur neque minuitur, quod anima hominis patitur. Augetur enim, quando per dei gratiam crescit in uirtutibus, minuitur uero, cum peccatis suis merentibus decrescit. Haec de essentia siue substantia deitatis dicta sufficiant. Nunc dialecticae distinguendum, quod bonum eius per se simpliciter bonum est, nostrum uero bonum nonnisi a bono ipsius, et quod anima iusti et corpus bona sint a summo tamen bono.

UNDE SUPRA INCOGNITO SUE REPERTIO DICTASTIS. ~~XXX.~~

Es una anima casta. trinitatem spectantem, digna anima.
 Spiritus atque pater filius et deus es.
 Nulla quidem ratio est mortali in corpore sita.
 Quae posse possit se cogitare deum.
 Sed ratio spernit dignis consideranda altior,
 Ratio remota est enim origo quaeque causa
 Materiam sua circumspicit unde quod agitur est.
 Quia tunc in ratione stare vel esse potest.
 Unde deus sanctus inter angelos se dignem
 Unum et eternum gloria hinc de sua.
 Nos tamen istius gratia gaudentes et ora.
 Et tantis precibus supplicibus laus.
 Deum laudare arguere vitare, et si non sit adhibere.
 Persequendo tamen hunc beatum vultum est.
 Regere ne moriamur. quia vultum est moriamur.
 De se quae vult. omni vult vera sua.
 Et nam quanta mea et ne oris. vultus.
 Spiritus ut hinc porta salutis esse sua.
 Sed prope. hinc deus. vultus ne moriamur sua.
 Et non est hinc vultus hinc sua.

- Est genus hoc laudis dignum, dignissime rector,
 Quod clare resonat optima quaeque tua.
 Cum tamen est nullus, qui sic facta tua polire
 Possit, ut est iustum, quem decet omne bonum.
- 25 Summum bonum deus es, tu summa bonorum,
 A quo sanctus habet esse bonus domini,
 Da pater auxilium, quo possim scribere Galli
 Ipsius ecce tui, Musa canente, melos.
 Proque suis meritis ipsum exaudire rogantem,
- 30 Pro me digneris, pastor amor domine.
 Possumus at si quid, tua nobis gratia prestat,
 Qui das uelle simul et bene posse tuis.
 Hinc, lector, carpis forsitan qui carmina nostra,
 Si haec tibi displiceant, sume beata sequens;
- 35 Hosque in calce pios studeas tibi scribere uersus,
 Quis ualeas rectam semper habere fidem.
 In deitate gradus mensura et tempora non sunt,
 Et quod idem est maius, non habet atque minus.
 Longe corporeae moles formeque recedant:
- 40 Uirtus summa caret finibus et spaciis.
 Omnipotens genitor natusque et spiritus almus,
 Una in personis par tribus est deitas,
 Una trium deitas, una est essentia ab uno,
 In cunctis unum sunt tria principium.
- 45 Splendet enim uerum uero de lumine lumen.
 Ut genitum agnoscens nouerit ingenitum.
 Sic deus est magnus de se ualet et manet in se,
 Cui summum et proprium est, semper id esse quod est.
 Iam tibi me commendo essentia sancta tegendum,
- 50 Ut uirtute tua sim bene mactus amen.

VERSUS L.

Quia ipse numerus quinquegenarius significat remissionem et requiem post labore
 Sic in spiritu sancto, qui est caritas patris et filii, habemus remissionem omnium pec-
 torum, et in eadem essentia sanctae trinitatis requiem post laborem sempiternam.

ITEM ORATIO AD EANDEM SANCTAM TRINITATEM, SIMUL ET IPSE CHRISTI CONFESS
 INUOCATUS SUB ISTIS LITTERIS UERSUS INCIPIENTES: SANCTE GALLE ORA PRO ME

- Summe deus, mundi plasmator et auctor,
 Trinus et unus ades semper ubique potens.
 Altior cunctorum pietate, minister amore,
 Pastor ouile tuens cum caritate tuum,
- 5 Nunc mihi te spurco succurras lumen adoro,
 Sancto me repleas dogmate, sancte deus.
 Cor ego pando tibi mentem os, tu dona ministra
 Mundans cor corpus, ut tua rite loquar.
 Te sine nil possum, cum quo sed posse fatebor,
- 10 Omnia concedens qui potes omne deus.

- Est mihi nunc mentis, floscellos carpere quosdam
 De sancti Galli zoe micante pia.
 Galle pater, pulchro qui lactis nomine fulges,
 Lacta me sancto lacte, beate, tuo.
- 15 Adiunctus Christo poteris plus, propterea sis
 Adiutor noster semper ubique pius.
 Laetus tunc depromo tuam, sanctissime, uitam,
 Si deus est et tu semper in ore meo.
 Lucis amor, lux ipse deus, tu chara perenne
- 20 Aeonios zoticos andria pistos ear.
 Ermes biblorum drosos eusebia pneuma
 Orgia da nobis panta kalon domine.
 Opse conuersis ueniam miserans prestabis egenis;
 Diligis et refoues, quos cupis esse tuos.
- 25 Roscida mella manat, cuius tu corda titillas,
 Spiritus alme deus, sis mihi presto, rogo.
 Anathole et disis nunc psalle mesymbria et arctos,
 Cardine quadrifido cantica pange deo.
 Partibus his quadris uos tot uirtutibus almi,
- 30 Ut sitis memores undique posco mei,
 Rite canam ut uitam Galli ludente coturno,
 Quam Walafredus aplos compserat absque pede.
 O utinam uixisset nunc in tempore laetus,
 Quo compleret opus carmine Musa sua.
- 35 Me satis indoctum uos docti haud spernite queso,
 Pro magnis parua munera sed capite.
 Est genus hic dispar micton coenon praece iunctum,
 Sancte meum Galle sis mihi dulce uale.

ITEM ORATIO HERMENRICI METRO TETRAMETRO ACCATALECTO SUB LITTERIS
 TSITS UERSUS, QUEM EI QUIDAM UENERANDA SPETIE DORMIENTI PRECINEBAT ITA
 DICENS: O ALUMNE TUOS COMPRIME LUCTUS.¹

O regnans deitas, trinus et unus,	Magnus qui inhabitas cordibus almis.
Adiutor ualidus carminis huius,	15 Peccanti ueniam parce roganti,
Lux lucis caritas porta beatum	Robor iusticia noster ubique,
Uerbum principium Christus ab euo,	Intus corda rigans roscida dona
5 Mitis sancte deus, conditor orbis,	Musae queso meae fercula siste,
Nunc succurre mihi carmina donans,	Et tu sancte pater Chelleh adesto.
Et quaecumque uelis dicere pande.	20 Labris te resono, mente titillo,
Te cantare decet semper in unum,	Uirtutem dominus donet et addat,
Uirtus clara tua munit ab hoste,	Causas nempe meas tetenus affer.
10 Omnes iustificans, qui tibi herent.	Tunc forsán canimus carmina digna,
Saluas mirifico regmine cunctos,	Uocem si retines, quam prece purgas.
Cordi posco meo mella ministra,	25 Sic in fine meo dulcia misce.
Oratorque meus esto benignus,	

¹ Cf. supra p. 34.

UNDE SANCTUS GALLUS EGRESSUS SIT ET QUIS MAGISTER EIUS UEL SUB CUIUS
TEMPORIBUS HANC IN PATRIAM DEUENERIT ET DE FLUMINIBUS IPSIUS TERRAE ET
GENTIBUS CIRCUM AC DE MYSTICA INTERPRETATIONE HYBERNIAE INSULAE.

Primo sane antequam uitam sancti Galli tangamus, de situ patriae huius et fluminibus eius, Rheni scilicet atque Danubii, dicendum summatim ratum duximus. Sed et quales barbaras gentes isdem fluuius Hister circa se antiquitus habuit edicimus, donec Gothis egressis et Suueis ac Wandalis cum aliis nationibus hanc in patriam ingressi tam nomina quam etiam regna anteriorum immutauere. Probat etiam hoc et sanctus Beda in gestis Anglorum¹ ita loquens: 'Anno ab incarnatione dominica CCCVII² tenente imperium Honorio Augusto, filio Theodosii maioris, inruptio Romani imperii ab Alarico rege Gothorum facta est cum gente Alamannorum, Suueuorum, Wandalarum multæque cum his aliq̃ proteritis Francis transitoque Rheno totas per Gallias seuiunt et fracta est Roma a Gothis anno millesimo CLXIII suae conditionis' et reliqua. Uerum post multo tempore sub Llothario rege Francorum sanctus Columbanus cum beatissimo Gallo et sociis suis de Hibernia egressus, ut barbarorum incredulitatem ad fidem Christi usquequaque conuerterent, primitus annuente deo in Francia monasterium construxerunt, quod Luxouium nominarunt. Dein sub tempore Theoterici ex inuidia Brunnihildis reginæ inde expulsi, et hanc in Suueuiam ingressi partes Rhetiae circa Rhenum et Alpes Appenninas primitus cum luce fidei inlustrauere. Post haec sanctus Columbanus locum Italiae sibi delegit, beato Gallo per dei prouidentiam hic derelicto, ceu lumine magno. Et quia Rhetia terra tam hieme quam aestate uernat, sol etiam ibi mitis, grata temperies, purus aer et blandus, inde uocata, quod sit iuxta Rhenum.³ Hanc certe uir deo plenus diligenter ubicumque perlustrans monasterii locum in desertis interioribus sibi statuit, a mari Potamico duobus miliaribus distans, aquis salubris et pratis locus ipse abundans. Montes uero, iuxta psalmistae uocem,⁴ in circuitu eius et dominus in circuitu populi sui ex hoc tempore et nunc et usque in seculum. Namque laudauimus terram Rhetiam, laudemus et eiusdem terrae flumina uicina: Histrum scilicet orientem uersum, usque dum per VII ostia Moetidibus paludibus exactis in mare Ponticum diuoluitur; et Rhenum, qui in montibus Appenninis ebullit cum Pado. Sed Padus per partes Ausonie cursum suum dirigens in mare Tyrrhenum totus ingreditur. Rhenus autem in oceanum per Franciam currens absorbetur, et ubi Wandalus fluuius ei occurrit, bicornis dicitur,⁵ ceu ibi in duo cornua fluens.

Sed neque de Hibernia insula, quæ inter Spaniam et Britanniam iacet, silendum censeo, unde nobis tanti luminis iubar processit. Ut quondam Ezechie regi uita data sol ab occidentali axe X lineis retro recessit,⁶ sic nobis in orientali parte positus lux fidei ex margine ipsius terræ aduenit, et ubi antea sol iustitiae uisus est occidere quasi per lumen fidei non receptus, inde iam per dei gratiam etiam aliis multipliciter lucidus oritur receptus. 'Est⁷ autem eadem Hibernia et latitudine sui status et salubritate a

¹ L. I c. 11. ² 'quadringentesimo septimo' Beda. ³ Isidori Etymol. XIV c. 4, 26. ⁴ Ps. 124. ⁵ Cf. Verg. Aen. 8, 727. ⁶ Isai. 38, 8. ⁷ Est autem — uenatu insignis ex Bedae Hist. gentis Anglor. I c. 1.

serenitate aerum multum Britanniae prestans, ita ut raro ibi nix plus quam triduana remaneat; nemo propter hiemem aut foena secet aestate, aut stabula fabricet iumentis; nullum ibi reptile uideri soleat, nullus uiuere serpens ualeat. Nam saepe illic de aliis terris allati serpentes mox, ut proximante terris nauigio odore aeris illius attacti fuerint, intereunt. Quin potius omnia pene quae in eadem insula sunt contra uenenum ualent, sed et folia codicum ex eadem si radantur et potui dantur, uenenum excuciant. Diues lactis ac mellis insula, nec uinearum expers, uolucrum uero et ceruorum ac caprearum uenatu insignis.

Possumus nempe typos mysticos in his rebus allegoricae commentari. Nam quid est aliud, ibi hiemem non timeri, nisi quod in laude sanctae ecclesiae dicitur:¹ 'Non timebit domui suae a frigoribus niuis.' Omnes enim domestici eius uestiti sunt duplicibus, quia sancta ecclesia doctores quos tenet ueteris ac noui testamenti uelamine indutos, fide et operatione praeditos, dilectione dei ac proximi repletos, non timet domum suam subuerti posse a frigore infidelitatis hereticorum et scismaticorum. Quod uero ibi nec serpens nec animal uenenatum dicitur uiuere posse, significat nec diabolus nec ullum hominem pestiferum in ecclesia communionem habere. Sed etsi de aliis partibus mundi ueniunt et intrare conantur hanc ex odore praedicantis euangelii, statim necantur, ut uel expellantur uel conuertantur. Ut apostolus ait:² 'Aliis sumus odor mortis ad mortem, aliis odor uitae ad uitam.' Quid autem folia codicum et omnia quae in eadem insula sunt uenenis resistendo significant, nisi quod omnis sermo diuinus inde ubique perlatus uitia a diabolo inmissa arcet et excutit et salutem incutit eternam. Est etiam diues lactis et mellis, quia repleta est ecclesia omni scientia et omni doctrina, pusillis et magnis aptam philosophiam prebens. Habet uineam florentem, et in martyrum sanguine coruscantem. Uolucrum uero, id est eorum qui pennis uirtutum sunt eleuati, et caprearum ceruorumque multitudinem habens, hoc est omnes prudentes et in fide fortes, qui praudent insidiantes malignos spiritus et cauent transilientes laqueos satanae. Et sunt in corpore eius, de quo in cantico canticorum³ loquitur sponsa: 'Fuge dilecte mi, similiter esto capree hinuloque ceruorum.' Haec denique super figura catholicae de eadem insula typicauimus. Quae in medio mundi mare iactatur persecutionum fluctibus, agitatur a uentis malignorum spirituum, tempestates iniquorum omnium passa, sed non cadit, quia supra paetram Christum fundata stabit et manebit in eternum. Cuius gubernator est deus ipse homo Christus Iesus, nautae uero eius apostoli et successores eorum, epibates autem nos omnes in ecclesiam cum fide intrantes. Cuius fidei seu ecclesiae gubernatores seu nautae fuere sanctus Columbanus et sanctus Gallus cum sociis suis de illo angulo terrarum egressi, sicuti et sanctus Bonifacius martyr Christi cum suis hinc emersus lumen nostrae patriae attulit, et ad portum quietis aeternae omnes obsequentes uiriliter perduxit. Hinc iam Musam diu inclusam iunat exclamare.

¹ Prov. 31, 21. ² 2 Cor. 2, 16. ³ Cant. 8, 14.

EPIGRAMMA UNDE SUPRA.

- Nunc primum loca tangentes cum flumine Rheno,
 In quibus est commoratus dignissimus heros,
 Quoue loco sanctus sit natus Gallus, et unde
 Uenerat in patriam hanc ut lux pia lucens,
 5 Dicere conamur, humili cum carmine coram,
 Et sic gesta quidem ipsius texendo subimus.
 Alpibus ex boreis Appenninus capit ortum,
 Limite qui recto terram secat Ausonidarum
 In freta Sicaniae porrectas terminat oras
 10 Pirenes sequitur mons post hunc Celtica tellus
 Herydani fontis contingens rauca fluentia:
 Hic clare Phoetonta suum luxere sorores.
 Post hos Tyrrheni, quos iuxta solis ab ortu
 Incipiunt Alpes, quibus exit gurgite uasto
 15 Oceani rumpens glacialis litora Rhenus.
 Hunc prope fons Histri consurgit flumine longo,
 Gentes per uarias fluitans trinomius idem,
 Quique ortus poscens Euxini peruenit undas,
 Irriguum Seucen complexus gurgite quino.
 20 Partes cuius ad arctoas est barbara tellus
 Gentes innumeras gremio complexa reducto,
 Finem cui faciunt Meotidis ostia uastae.
 Sunt hic Germanique truces, et Sarmata bellax,
 Atque Gete necnon Basterne semina gentis,
 25 Dacorumque manus, et Martia pectora Alani,
 Hicque Dromontauri retinentes fortis Achilli
 Angustum et longum Meotidis ostia iuxta.
 Hos supra celeres equites funduntur Agaui,
 Atque Melanchlenum populus metuendus in arcu,
 30 Post Hippomelagi sunt Hippopodesque potentes,
 Hincque Gelonus cum Neuris pictique Agathyrsi.¹
 Tot dirimit gentes aquilonis partibus Hister.
 Huius ad australes terras Gerreque feroces,
 Noricique colunt, bellaces Pannonique,
 35 Et Thracum Misi boreis in finibus orti.
 Has Europa tenet prisco sub nomine gentes
 Quas Hister secum retinet diuortia Rheni.
 Et satis hinc dictum: clarum nunc persono flumen.
 Rhenus ab Ausoniis² descendens montibus altis
 40 In Brigantinum mare se stagnare uidetur:
 Antiquo ex fluuio sic dictus nomine pontus,
 Qui modo Potamicus uocitatur gurgite multo.
 Et dum se extendit circum per longa uiarum
 Fertilitate sui nullis manet aequiparandus
 45 Fluminibus, prestans piscosi germinis agmen.

¹ Verg. Aen. 4, 146.² Walafridi Visio Wettini v. 1.

- Hinc equor medium secat et complectitur urbem,
 Nomine quae proprii est regis Constantia dicta,
 Quam Salamon nunc antistes clarissimus ornat,
 Doctrina et pietate dei, cultuque benignus.
- 50 Exin progrediens parit Auam cespitem claram,
 Insula quae est aliis prestantior Angia sola,
 Auget enim in doctis doctam cum dogmate uitam,
 Fertilis arboribus cum uitibus undique cincta,
 Quo flores uernant semper, quo lilia spirant,
- 55 Quae me nutrit ouans et cum nutrimine sancto,
 Quam laudet populus hinc usque Britannos,
 Cuius adest Folcunninus custos candidus abbas,
 Tempore qui longo saluus sit carus adopto,
 Et multis annis tranquilla pace fruatur,
- 60 Possideat sine fine nouae et noua gaudia uitae.
 Caeruleos hinc, Rhene, sinus¹ tu dirigis altus
 Communesque uias diuersa per arua relaxas.
 Fraternalis emulandus aquis² per rura uirescis.
 Accedent³ uires, quas Francia quasque Chamaeas
- 65 Germanique tremant, cunctis et gyrus in aruis
 Cumque⁴ unus de fonte fluas, dicerere bicornis,
 Accedet tanto geminum tibi nomen ab amni.
 Sunt urbes populi simul iuxta edificate,
 Quae cuncti ex animo te laudant, optime Rhene,
- 70 Wandalus et nomen tibi tantum auferre uidetur
 Hanc solam ob causam, ollo quod dignaris adesse.
 Peruius et si non uenientibus hostibus esses,
 Marcomannus ater si ad te non curreret aequor,
 Optimus in fluuiis, ó Rhene, uocaris in orbe.
- 75 Remipedes⁵ medio cui certant flumine lembi
 Et uarios ineunt flexus, uiridesque per oras
 Stringunt attonsis pubentia germina pratis!
 Reddis⁶ nautales uitreo sub gurgite formas
 Et redigis pandas inuersi corporis umbras:
- 80 Utque agiles motus dextra leuaque frequentent
 Et commutatis alternent pondera remis,
 Unda refert alios, simulacra humentia, nautas.
 Ipsa suo gaudet simulamine nautica pubes
 Fallaces fluuio mirata redire figuras.
- 85 Hac illacque uias uaria cum gente subactus
 Rhenus ab his laetus laetos in litore sistens,
 Sed qua parte nouum cingas cum grammate Homerum,
 Arguto offitio si possem nosse cupirem.
 Ille momordit ador quondam, dum climata pinxit,
- 90 Sed pudor ah uentris subito dolore relisus,
 Dum petit Inarimen mittens sua dicta Maroni,

¹ v. 61 (— sinus) ex Ausonii Mosella v. 418.² v. 63 (— aquis) ex Mosella v. 420.³ v. 64. 65

Tremant) ex Mosella v. 434. 435.

⁴ v. 66. 67 ex Mosella v. 437. 438.⁵ v. 75—77 ex Mosella

v. 434—435.

⁶ v. 78—84 ex Mosella v. 223—229.

- Olli occurrit habens Orcus tridente peduculum.
 Perspicit et talem cum risum doctus Homerus,
 Protinus auertens digitos se signat in ore,
 95 Et primum Iliacas uarias res abicit a se,
 Monstraque cuncta simul de se discedere iussit.
 Nec canit Eurydicen, nec Orphea threnora pangit,
 Nec poma Hesperidum curat, nec munera Ditis,
 Iratus Nymphis Furias ex corde refutans
 100 Didonis spernit uarios in litore luctus,
 Aeneanque sua cum gente edicere non uult,
 Nec lapides iactos quondam et Saturnia regna,
 Caucaseas uolucres titiones dicere mauult.
 Sed breuiter his ludit Myrmida dona relinquens
 105 Et Dolopos Pyrrhi linquit Danaosque superbos
 Dardanidasque proles inuictae gentis Achiuae,
 Dicere non curat Troiam Priamumque subactum.
 Quin potius cunctos dimittens ore Pelasgos
 Totum se uersat, Gallum cantare beatum;
 110 Gallum, inquam, domini sanctum et pietate benignum,
 Cuius amore quidem cupimus nos scribere quaedam.
 Sed tu, blande, manu haec ne scindas, Homere,
 Quin etiam magnas magnis concede magistris,
 At paruas paruis nostras da carminis odas.

1

THE

THE

THE

